

Ба 27341

А. Е. МАТЫЛЁЎ

ВАРЫЯНТЫ ПЯЦІГОДКІ

ШКОДНІЦКІЯ
ТЭОРЫІ

І САВЕЦКАЯ
САПРАУДНАСЬЦЬ

ДВБ 1931

Ба 27341

А. Е. МАТЫЛЁЎ

С 67708

ВАРЫЯНТЫ ПЯЦІГОДКІ,
ШКОДНІЦКІЯ ТЭОРЫІ
і САВЕЦКАЯ САПРАЎДНАСЬЦЬ

Пераклад з расійскае
мовы М. Нікановіча

Ба 27341

Дз. в. д. 1931 г.

ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА БЕЛАРУСІ
ПАРТМАССЭКТАР
М Е Н С К

1931

Літ. праўка *Шастакова*
Тэхрэд *І. Мілешка*
Корэктар *Сакалоўская*

25.04.2009

Заказ № 1752.

3.000 экз.

(4/2 арк.)

Галоўлітбел № 2013.

Друкарня імя Сталіна.

УСТУП.

Вынікі двух першых год пяцігодкі і вызначаныя ў асноўным перспэктывы 3-га году праліваюць яркі свет на характар і сутнасць тых памылак, якія былі дапушчаны пры распрацоўцы ўсіх варыянтаў пяцігадовага пляну. Вывярэнне гэтых памылак мае вялізнае значэнне як для паглыблення нашых ведаў аб савецкай гаспадарцы, так і для палепшання перспэктыўнага плянавання.

З другога боку, вынікі процэсаў «Прампартыі» і меншавікоўшходнікаў пралілі яркі свет на ідэалёгію і тактыку розных шкодніцкіх груп. У рэзультате гэтага набылі новы сэнс і асаблівую цікавасць працы, артыкулы і выступленні выкрытых шкоднікаў. Вывучэнне іх неабходна як для больш поўнага выяўлення ідэалёгіі і тактыкі шкодніцкіх груп, так і для выяснення тых канкрэтных устаноў, якія яны праводзілі ў адпаведныя перыоды ў процэсе распрацоўкі пяцігадовага пляну.

Усё гэта робіць мэтазгодным разгляд у вядомай сувязі шкодніцкіх тэорый і варыянтаў пяцігодкі, хаця кожная з гэтых тэм мае і самастойнае значэнне. У гэтай брошурцы мы сканцэнтруем увагу пераважна на разглядзе поглядаў прадстаўнікоў меншавіцкай групы, бо іх шкодніцкія тэорыіносяць найбольш распрацаваны характар і не прайшлі яшчэ дастатковую крытыку. Што тычыцца іншых груп, то іхнія погляды мы будзем закранаць толькі мімаходам ¹⁾.

¹⁾ Пра шкодніцкія тэорыі кантрацэўдаў існуюць такія брошурцы: 1) А. Леонт'ев, Социалистическое строительство и его критики, ГИЗ, 1928 года; 2) С. Струмилин, Индустриализация СССР и эпигоны народничества, ГИЗ, 1928 г.; 3) Кондратьевщина, сборник Комакадемии, 1930 г.; 4) Кондратьевщина, Чаяновщина и Сухановщина, Межд. агр. ин-т. 1930 г. Аб тэорыях Громана і Базарава ёсць некалькі артыкулаў (Вайсбэрга, Рагольскага і інш.) у часопісе „Плановое хозяйство“, пераважна ў 1930 г.

Крытыка поглядаў Базарава і Юроўскага дана была ў нашай кнізе „Проблема темпа развития СССР“, гл. VI. Глядзі таксама наш адказ на артыкул Базарава ў часопісе „Экономическое обозрение“, 1928 г., № 8.

I. ПЕРАВАГІ САВЕЦКАЙ СЫСТЭМЫ ГАСПАДАРКІ І ШКОДНІЦКІЯ ТЭОРЫІ

Усебаковы падлік і правільная ацэнка асаблівасцяў савецкай сыстэмы гаспадаркі і ўласцівых ёй рознастайных пераваг у параўнанні з капіталістычнаю зьяўляюцца відавочна неабходнаю ўмоваю правільнай пабудовы нашых гаспадарчых плянаў. Нават прызнаньне гэтых асаблівасцяў і пераваг не пазбавіла-б ад грубейшых памылак у плянаванні, калі-б разуменьне характару гэтых пераваг, іх аб'ёму, магчымай ступені іх рэалізацыі было недастатковым або памылковым. Няпрызнаньне-ж соцыялістычных асаблівасцяў нашай сыстэмы гаспадаркі павінна відавочна весці як да адмаўленьня магчымасці соцыялістычнага будаўніцтва ў СССР, так і да адмаўленьня самай магчымасці сапраўднага плянавання нашай народнай гаспадаркі.

Да падобнага адмаўленьня павінны былі няўхільна прыходзіць тыя групы інтэлігенцыі, якія не прызнавалі перавагі савецкай сыстэмы гаспадаркі над капіталістычнаю, уласцівых ёй пераваг у параўнанні з апошняю. Уздзельнічаючы ў рабоце савецкіх органаў, прадстаўнікі гэтай інтэлігенцыі праяўлялі буржуазныя ўстаноўкі ў сваёй рабоце нават у тых выпадках, калі яны не прыналежылі арганізацыйна да шкодніцкіх груп. Гэта «об'ектыўнае шкодніцтва» перарасла раней або пазней у многіх прадстаўнікоў падобнай інтэлігенцыі ў шкодніцтва сьвядомае, арганізаванае.

Як «об'ектыўныя», несьвядомыя шкоднікі, так і сьвядомыя, арганізаваныя імкнуліся натуральна маскаваць свае шкодніцкія ўстаноўкі і тэндэнцыі. Таму ў іхніх кніжках, артыкулах і выступленьнях падобныя ўстаноўкі і тэндэнцыі часта настолькі замаскаваны, што выкрыць іх робіцца нялёгкай задачай. Тым ня менш, у той або іншай ступені, гэтыя ўстаноўкі і тэндэнцыі праяўляліся; у сучасны момант, пасля выкрыцьця раду шкодніцкіх груп, задача іх выяўленьня значна палегчылася.

У прыватнасьці шкодніцкія ўстаноўкі і тэндэнцыі нямінуча праўляліся ў кніжках, артыкулах, выступленьнях тых «об'ектыўных» або сьвядомых шкоднікаў, якія вялі на працягу раду гадоў адказную работу ў плянавых органах і кіравалі часта падрыхтоўкай гаспадарчых плянаў.

У гэтым разьдзеле мы пакажам гэта пераважна на разборы поглядаў двух выкрытых меншавікоў, граўшых кіруючую ролю ў Дзяржпляне СССР і аказаўшых істотны ўплыў на распрацоўку першых ваўрыянтаў пяцігадовага пляну, — Громана і Базарава. Мы сьвядома выбіраем для разгляду імяна іх погляды, бо па характары сваёй работы і сваіх функцый Громан і Базараў выказваліся больш ад другіх на конт прыроды савецкай гаспадаркі і яе законамернасьцяй і пра зьмест і мэтодлёгію гаспадарчага плянаваньня. Іхныя ўстаноўкі і тэндэнцыі праліваюць яркі сьвет, як мы пакажам ніжэй, на ідэалёгічныя пазыцыі падаўляючай часткі «об'ектыўных» або сьвядомых шкоднікаў.

Пачнем перш ад усяго з разуменьня Громанам і Базаравым савецкай сыстэмы гаспадаркі і яе законамернасьцяй.

1. Громан аб савецкай сыстэме гаспадаркі і яе законамернасьцях; яго мэтодлёгія плянаваньня

Громан аддаваў асаблівую ўвагу вывучэньню эмпірычных законамернасьцяй, што выявілася ў нашай народнай гаспадарцы. Ён разгарнуў нават, як мы пакажам ніжэй, цэлую тэорыю пра нямінучасьць падобных устойлівых законамернасьцяй у нашай гаспадарцы. Надзвычайна паказальным выяўляецца тое, што ў артыкулах, прысьвечаных гэтаму пытаньню, Громан характарызаваў савецкую гаспадарку, што нібыта яна складаецца толькі з чатырох укладаў — «дзяржаўнага капіталізму», прыватнага капіталізму, дробнай самастойнай таварнай вытворчасці, коопэрацыйнай гаспадаркі¹⁾.

Соцыялістычнага сэктару Громан у савецкай гаспадарцы не заўважыў. Гаспадарчае будаўніцтва ў СССР Громан разглядаў у адпаведнасьці з гэтым ня з пункту погляду будаўніцтва соцыялізму, а з пункту дасягненьня роўнавагі.

«Асноўным крытэрыем ацэнкі дынамікі гаспадарчых процэсаў павінен быць прынцып набліжэньня да роўнавагі, гэта значыць да соразьмернасьці разьвіцьця розных узаемна абумоўлі-

1) „Планавое хозяйство“, 1925 г. № 1, стар. 103.

ваючых адзін аднаго элементаў народнай гаспадаркі. Усялякае парушэнне гэтага прынцыпу з боку аб'ектыўных умоў, або ў выніку неадпаведнасці плянавых мерапрыемстваў прынцыпу суразмернасці і пропорцыяльнасці ў развіцці паасобных бакоў народнай гаспадаркі, зараз-жа адбіваецца самым адмоўным чынам на агульным ходзе гаспадарчага развіцця...

Роўнавага, хаця-бы і рухавая, гаспадарчага арганізму краіны ёсць вышэйшы постулат, усякае парушэнне якога зараз-жа прыводзіць да крызісу і прымушае выпраўляць дапушчаныя адступленні ад яго патрабаванняў¹⁾.

Такім чынам, вышэйшым прынцыпам эканомічнай палітыкі Громан лічыць дасягненне і падтрыманне роўнавагі. Разглядаючы нашу гаспадарку як асобны від дзяржаўнага капіталізму, не прызнаючы наўнасці ў ёй сацыялістычнага сэктару, Громан ня верыў у магчымасць сацыялістычнага будаўніцтва ў нашай краіне. Таму ён падпарадкоўвае эканомічную палітыку не задачам будаўніцтва сацыялізму, а «прынцыпу набліжэння да роўнавагі». Праблему пропорцыяльнасці ў савецкай гаспадарцы мы разьбярэм ніжэй. Тут-жа адзначым грубы механізм мэтадолегіі Громана. Громан, як і дзюгія механісты, не разумее, што роўнавага прадстаўляе сабою толькі момант руху, што сталая роўнавага, хаця-б і рухавая, супярэчыць руху, што таму задачы забеспячэння неабходнай пропорцыяльнасці зусім не роўназначна забеспячэнню роўнавагі.

У выніку ўсяго гэтага Громан прыйшоў да недарэчнай ідэі, што ў гаспадарцы СССР ёсць устойлівыя эмпірычныя суадносіны, якія павінны аднаўляцца і надалей. Супрацоўнік і паслядоўнік Громана Гухман, імкнучыся пабудаваць баянс народнай гаспадаркі на 1922—23 г., звярнуў увагу на той факт, што суадносіны агульнай цэннасці сельскагаспадарчых і прамысловых тавараў аказаліся блізкімі к даваенным. На аснове гэтага Громан паставіў перад сабою пытанне, ці не прадстаўляюць гэтыя суадносіны дынамічны закон. У даваенны час цэннасці сельскагаспадарчых і прамысловых тавараў адносіліся адзін да аднаго як 37 : 63. Далейшыя вылічэнні, зробленыя Гухманам па ўказанні Громана, паказалі, што ў 1923—24 і 1924—25 гг. суадносіны цэннасці гэтых тавараў амаль дакладна супадалі з даваеннымі. Гэтых фактаў было дастаткова, каб Громан ага-

1) „Плановое хозяйство“, 1925 г., № 1, стар. 102—103.

ласіў, што суадносіны 37 : 63 зьяўляюцца дынамічным законам, г. зн., што яны павінны аднаўляцца і ў далейшым. На гэтых падставах Громан лічыў неабходным намячаць такія суадносіны цэн сельскагаспадарчых і прамысловых тавараў, які падтрымлівалі-б гэтыя суадносіны іх супольных цэннасьцяй. Падобным-жа чынам Громан уяўляў сабе і другія дынамічныя законамернасьці.

Найвялікшая памылковасьць і найвялікшая політычная рэакцыйнасьць гэтай «тэорыі» зьяўляецца відавочнай. Гэта тэорыя азначала па сутнасьці скланеньне перад тымі суадносінамі велічынь народнай гаспадаркі, якія існавалі ў царскай Расіі. Што далейшае разьвіцьцё павінна ажыцьцяўляць індустрыялізацыю нашай краіны, што таму доля прамысловай прадукцыі павінна ўзрастаць,—Громану было невядома, г. зн. у сапраўднасьці ён гэтага не хацеў прызнаваць. Сапраўдны сэнс яго тэорыі эмпірычных законамернасьцяй заключаецца ў абароне дарэвалюцыйнай структуры народнай гаспадаркі, у барацьбе супроць вялічынь у народнай гаспадарцы, якія абумоўліваюцца соцыялістычным будаўніцтвам.

Факт супадзеньня суадносінаў цэннасьцяй сельскагаспадарчай і прамысловай прадукцыі на працягу ўказаных вышэй двух год з даваенным у сапраўднасьці не выяўляў дынамічнага закону. У наступныя гады доля сельскагаспадарчай прадукцыі сыстэматычна зьніжалася, доля прамысловай—сыстэматычна ўзрастала. Гэта зьмена суадносінаў адбівала відавочна працэс індустрыялізацыі краіны.

Рэакцыйная ўстаноўка Громана ў пытаньні аб прыродзе законамернасьцяй савецкай гаспадаркі праявілася ў яго мэтодологіі і п л я н а в а н ь н я. Ён сьцьвярджаў на працягу ўсёй сваёй работы ў Дзяржплане, што пры распрацоўцы гаспадарчых плянаў «прымат належыць генэтычнаму пункту погляду», г. зн. улаўленьню аб'ектыўных законамернасьцяў і тэндэнцыі стыхійнага эаномічнага працэсу. Тэлеалёгічны пункт погляду, г. зн. сьвядомая політыка соцыялістычнага будаўніцтва павінна, згодна думкі Громана, падпарадкоўвацца генэтычнаму ¹⁾.

Гэтая «мэтодологія» прадстаўляе сабою па сутнасьці абаснаваньне «прымату» тых сіл і тэндэнцыяў, якія параджаліся капіталістычным укладам у нашай краіне. У пытаньні «хто каго» Громан сьвядома станавіўся на бок капіталізму, выступаючы яго абаронцам і агентам.

¹⁾ „Плановое хозяйство“, 1925 г., № 1, ст. ар. 99.

Разам з тым пазыцыя Громана азначала па сутнасці адмаўленне магчымасці сапраўднага плянавання гаспадаркі СССР. Ён зводзіў гэта плянаванне да кон'юктурных назіранняў і ўгаджвання хістанняў кон'юктуры, г. зн. ператвараў яго ў сыстэму такіх мерапрыемстваў, якія ажыццяўляюцца кон'юктурнымі інстытутамі ў капіталістычных краінах. Прымаючы ўдзел у распрацоўцы першых праектаў пяцігодкі, Громан і тут імкнуўся праводзіць сваю «мэтодологію». Трэба адзначыць, што на працягу раду гадоў групай эканомістаў-камуністаў вялася барацьба супроць поглядаў, устаноў і тэндэнцый Громана. Патрэбны быў аднак значны перыяд, каб яго меншавіцкая, шкодніцкая сутнасць і дзейнасць былі выяўлены і выкрыты. У святле нядаўняга працэсу над ім і яго супрацоўнікамі зусім ясна, што яго пазыцыя ў пытанні плянавання абумоўлівалася ня толькі навуковымі поглядамі аполёгета капіталізму, але і свядомым шкодніцтвам.

2. Базараў пра задачы гаспадарчага будаўніцтва ў СССР

Погляды Базарава па сутнасці мала адрозніваюцца ад поглядаў Громана, хаця па радзе пытанняў ён працяўляў большую асцярожнасць, чым Громан. Работы Базарава прадстаўляюць асаблівую цікавасць у тых адносінах, што ў іх мы стыкаемся з цэлай сыстэмай поглядаў і аргументаў, якія датычацца амаль усіх асноўных пытанняў сацыялістычнага будаўніцтва. Нам таму давядзецца спыніцца на яго поглядах больш падрабязна.

Базараў заяўляе ў адным з сваіх артыкулаў, што тэлеалёгічным асяродкам пляну зьяўляецца «трыадзіны пастулат оптымальнага злучэння росту вытворчых сіл, павышэння добрабыту працоўных мас і разгортвання працэсаў аграмаджання». Ужо ў гэтай формулёўцы зварочвае на сябе ўвагу тое, што задача аграмаджання фігуруе ў Базарава на апошнім месцы. Што гэта не выпадкова, паказвае ліжэйшая цытата з таго-ж артыкулу.

«Магчыма такое злучэнне акалічнасцяў, пры якіх патрабуецца на некаторы час затрымаць колькасны рост зарплаты або сацыялізацыі і, так сказаць, замацавацца на дасягнутых пазыцыях іменна для таго, каб расчысціць шлях да далейшага інтэнсіўнага росту прадукцыйных сіл. Але немагчыма ўявіць сабе адваротнае, г. зн. неабходнасць часовага затрымання росту прадукцыйных сіл у мэтах форсавання народнага добра-

быту або процесаў соцыялізацыі. Развіццёе прадукцыйных сіл ёсьць вядучае звязно»¹⁾.

Гэта цытата выкрывае сапраўдныя погляды Базарава.

Вядучы звязном аказваецца для яго не задача аграмаджання народнай гаспадаркі, а задача развіцця прадукцыйных сіл.

Такая ўстаноўка павінна няўхільна прывесці да проціпастанавлення гэтых задач і да высоўвання на першы плян задачы развіцця прадукцыйных сіл. Паколькі Базараў адмаўляецца дапускаць нават часовае затрыманьне росту прадукцыйных сіл у мэтах форсавання процесаў соцыялізацыі,—развіццёе прадукцыйных сіл ператвараецца ў яго вярхоўны прынцып і для тых выпадкаў, калі гэтыя задачы могуць прыводзіць да выабражальных супярэчнасцяў. Але з гэтай пазыцыі выцякала відавочна неабходнасць падтрыманьня кулацкіх гаспадарак, недапушчальнасць наступу на іх, калі гэта магло выклікаць часовае зніжэньне тэй або іншай прадукцыйнай сілы. Такім чынам у рашаючыя перыяды абвостраньня клясавай барацьбы пазыцыя Базарава павінна весці да капітуляцыі перад кулаком і нэпманам.

У сапраўднасці паміж задачамі аграмаджання і развіцця прадукцыйных сіл сапраўднай супярэчнасці быць ня можа. Дзякуючы таму, што прогрэс процесаў аграмаджання павінен узмацняць соцыялістычныя асаблівасці, а значыцца і перавагі савецкай сыстэмы гаспадаркі, то аграмаджаньне народнай гаспадаркі павінна паскорыць і развіццёе прадукцыйных сіл. Нават у тым выпадку, калі ўзмацненне процесаў аграмаджання можа аказацца ў паасобных выпадках звязаным з часовым затрыманьнем росту прадукцыйных сіл у тэй або іншай вузкай сфэры гаспадаркі, у канцы яго ўсё-ж такі прывіспешвае развіццёе прадукцыйных сіл і ў гэтай сфэры, параджаючы ў ёй рад новых пераваг.

Але ў тым уся і справа, што меншавік Базараў ня верыць у мажлівасць аграмаджання раду сфэр народнай гаспадаркі, бо яны для гэтага яшчэ не «паспелі».

«На працягу кароткага тэрміну можа аказацца мэтазгодным, згодна тых або іншых па-за эканомічных меркаваньняў, уцягнуць у сфэру аграмаджання гаспадаркі такія галіны, якія для гэта-

1) „Плановое хозяйство“, 1928 г., № 2, стар. 42—43.

га яшчэ не дарасьлі, і ў якіх аграмаджаньне на данай ступені іх разьвіцьця не стымулюе, а затрымоўвае рост прадукцыйнасьці працы. Але ў рамках доўгага пэрыоду такая політыка ні пры якіх умовах ня можа быць мэтазгоднай. Бо ператварыць на 5, 10, 15 гадоў грамадзкую організацыю з формы гаспадарчага разьвіцьця ў яго «кайданы», хаця бы для паасобных галін працы, значыла-б дыскрэдытаваць самы прынцып аграмаджаньня, падрыхтоўваць у будучым частковае паражэньне і адступленьне соцыялізацыі тым вярней, чым больш настойліва праводзіцца ў сучасны момант яе нерацыянальнае дапасаваньне»¹).

Такім чынам, па думцы Базарава «кайданамі» для прадукцыйных сіла можа зьявіцца соцыялістычная гаспадарка, калі будуць аграмаджаны такія галіны, якія для гэтага яшчэ не «паспелі». Пры гэтым ён кажа тут, як гэта відна з цытаты, не пра асобныя выпадкі загібаў і перагібаў, а пра аграмаджаньне ў межах пэрыоду ў 5, 10, 15 год. Усё гэта пралівае яркае сьвятло на сапраўдны характар яго «соцыялістычных» пераконаньняў. У сапраўднасьці ён, як і ўсе меншавікі, адкладае ажыцьцяўленьне соцыялізму на дзесяткі гадоў, зьяўляючыся па сутнасьці аполётетам капіталізму. Нядаўна, што ў адным з сваіх артыкулаў, разглядаючы пытаньне наконт генэральнага пляну, ён кажа пра тыя ўмовы, якія неабходны для таго, каб «нават у замознага і, так сказаць, «таргова-прамысловага» слою вёскі зьніклі галоўнейшыя стымулы да прынцыповай барацьбы, з савецкаю сыстэмаю эканомікі»²). Такім чынам у Базарава буржуазія ня толькі захоўваецца і на працягу генэральнага пляну, г. зн. у рамках 10—15 год, але ён імкнецца дапасаваць савецкую эканоміку да патрэб гэтай буржуазіі.

Меншавіцка-рэстаўратарскае разуменьне калектывізацыі Базаравым злучаецца з падобным-жа разуменьнем і індустрыялізацыі. Выступаючы на словах за індустрыялізацыю, Базараў на справе абараняе такі тып яе, які ператвараў-бы СССР у прыдатак да капіталістычнага сьвету. Індустрыялізацыю ён разумее перш ад усяго як разьвіцьцё галін, што ўтвараюць сродкі спажываньня. Ён рашуча выступае супроць курсу на разьвіцьцё ў першую чаргу галін, што ўтвараюць сродкі вытворчасці.

1) „Плановое хозяйство“, 1928 г., № 2, стар. 42.

2) „Плановое хозяйство“, 1926 г., № 7, стар. 15—16.

«Масавасьць ёсьць той асноўны крытэрыі, якім павінна вызначацца чарговасьць нашых рэканструкцыйных пачынаньняў. У першую чаргу павінны быць рэканструктаваны галіны, што ўтвараюць прадметы шырокага спажываньня, і тыя віды сродкаў вытворчасьці, патрэба ў якіх ужо цяпер носіць даволі масавы характар. Ва ўсіх іншых галінах трэба аддаць перавагу, пакуль яны не набылі даволі шырокай базы ўнутры СССР, закупцы неабходных прадуктаў за праніцаю або прадастаўленьне концэсіі іншакраінным капіталістам»¹⁾.

У гэтай цытаце зварочвае на сябе ўвагу сьмехатворнасьць аргумэнту, што масавай можа быць у нашай краіне на данай ступені толькі вытворчасць сродкаў спажываньня. Базараў не разумеў або прыкідваўся неразумеючым, што сапраўдная рэканструкцыя гаспадаркі СССР, яго сапраўдная індустрыялізацыя, павінна ўтварыць масавы попыт і на сродкі вытворчасьці. Больш сур'ёзным зьяўляецца яго сьцьвярджэньне ў тым-жа артыкуле, што пастаноўка новых вытворчасьцяў няўхільна звязана з вядомымі выдаткамі на навучаньне. Хаця ён надзвычайна згущае фарбы і перавялічвае гэтыя першапачатковыя выдаткі і цяжкасьці, усё-ж няма патрэбы адмаўляць, што пастаноўка новых вытворчасьцяў нямінуча звязана з імі.

Базараў не разумее аднак або прыкідваецца неразумеючым, што гэтыя «дзіцячыя хваробы» і першапачатковыя выдаткі на навучэньне з лішкам акупяцца вельмі хутка тымі вялізарнымі перавагамі, якія нараджае разьвіцьцё новых галін вытворчасьці. Калі, у процівагу лініі на разьвіцьцё ў самы кароткі тэрмін вытворцы сродкаў вытворчасьці, ён высюўвае прапанову пра перадачу адпаведных галін у канцэсію іншакраінным капіталістам і закупку неабходных тавараў за граніцай, то сапраўдны капітулянткі зьмест яго пазыцыі робіцца да відавочнасьці ясным.

Капітулянткая шкодніцкая пазыцыя Базарава па пытаньнях узаемаадносін СССР з капіталістычным акружэньнем выступае ня менш ярка ў яго разуменьні пытаньня аб удзеле СССР у міжнародным падзеле працы.

«Ідэя міжнароднага падзелу працы, ідэя рацыянальнага раёнаваньня грамадзкіх прадукцыйных сіл у сусьветным маштабе абавязкова для генэральнага пляну ня ў меншай ступені, чым

¹⁾ „Плановое хозяйство“, 1928 г., № 2, стар. 48—49.

принципы рацыянальнага раёнаваньня СССР. Выключэньне (напрыклад пры абгаварэньні пытаньня пра кірунку некаторых чыгуначных ліній) могуць быць зроблены толькі на падставе зусім відавочных патрэб самаабароны Саюзу. Мы мяркуем і мэтодалёгчна вымушаны меркаваць, што на працягу тых 10-15 год, на якія разьлічвае генэральны плян, структура капіталістычнага сьвету і яго адносіны да СССР застануцца прыкладна такімі-ж, як у сучасны момант»¹⁾.

Абараняючы для бліжэйшых гадоў урастаньне СССР у сусьветны падзел працы, Базараў паступова прытрымліваецца падобнай устаноўкі і ў межах генэральнага пляну. Ён сам адзначае, што выходзіць з меркаваньня далейшага існаваньня СССР у капіталістычным акружэньні. І тым ня менш ён абараняе неабходнасьць урастаньня СССР у сусьветную гаспадарку, у сусьветную сыстэму падзелу працы. Такім чынам ён паступова праводзіць лінію ператварэньня СССР у залежны прыдатак сусьветнай капіталістычнай гаспадаркі.

Усё сказанае вышэй аб поглядах Базарава паказвае, што па сутнасьці ён не разумеў асаблівасьцяў нашай сыстэмы гаспадаркі і займаў меншавіцкую пазыцыю ў пытаньнях, звязаных з соцыялістычным будаўніцтвам. У рэзультата гэтага ён і прышоў да адмаўленьня пераваг савецкай сыстэмы гаспадаркі над капіталістычнай.

3. Адмаўленьне Базаравым пераваг савецкай сыстэмы гаспадаркі

Капіталістычная сыстэма гаспадаркі была прарэсыўнай у параўнаньні з папярэднімі ёй сыстэмамі, бо яна выклікала вялізарнае паскарэньне росту прадукцыйных сіл. Аднак, анархічны і антагонічны характар капіталістычнай гаспадаркі нараджаў у той-жа час шматлікія непродукцыйныя выдаткі, шматлікія перашкоды росту прадукцыйных сіл. Гэтыя перашкоды настолькі ўзмацніліся ў эпоху імперыялізму, што «капіталізм з прарэсыўнага стаў рэакцыйным» (Ленін). Перакод да соцыялістычнай сыстэмы гаспадаркі павінен выклікаць гіганцкае паскорэньне разьвіцьця прадукцыйных сіл у параўнаньні з капіталізмам, бо соцыялізму ўласьцівы гіганцкія перавагі над капіталізмам. Хаця ў гаспадарцы СССР побач з соцыялістычным сэктарам існуюць яшчэ і іншыя ўклады гаспадаркі,—той факт, што соцыялі-

¹⁾ „Плановое хазяйство“, 1926 г., № 7, стар. 15.

стычны сэктар пануе і пераважвае, нараджае да гэтых часоў—і тым больш параджае зараз—такія шматлікія перавагі савецкай сыстэмы гаспадаркі над капіталістычнай, якія надзвычайна паскоряць тэмп нашага гаспадарчага развіцця. Пераход улады да пролетарыяту і нацыяналізацыя асноўных сродкаў вытворчасці ўтвараюць рад пераваг выключнага значэння.

Базараў на словах прызнае наяўнасць такіх пераваг, але на сутнасці ён іх адмаўляе.

«Перавагі, якія ў гэтых адносінах уласцівы плянавай гаспадарцы ў параўнанні з гаспадаркаю капіталістычнаю, бяспрэчны і зводзяцца да магчымасці больш рацыянальнага выкарыстоўвання той часткі народнага даходу, якая затрачваецца на рэканструкцыю. Але адносныя размеры гэтай часткі ў нашай плянавай гаспадарцы, на сучаснай ступені яе развіцця, зусім ня больш, а хутчэй нават менш, чым у капіталістычнай гаспадарцы, якая знаходзіцца на такім-жа ўзроўні развіцця прадукцыйных сіл. Як-бы мы ня імкнуліся зменшыць спажывецкі попыт шырокіх мас насельніцтва на працягу цяжкага пераходнага перыяду бліжэйшых гадоў, мы ў гэтых адносінах ні ў якім выпадку ня зможам дасягнуць норм капіталістычнага грамадства.

Тое-ж самае прыходзіцца сказаць і пра сялянства. Спажывецкі попыт яго ў савецкай вёсцы будзе пры іншых роўных умовах расці хутчэй, чым рос-бы пры наяўнасці памешчыцкай або капіталістычна-фэрмерскай гаспадаркі. З другога боку, нашы апараты плянавага кіравання гаспадаркаю патрабуюць адносна большых выдаткаў. Часткова ў гэтым выяўляецца проста наша няўменне і непрактычнасць; але ў вядомай ступені адносная дарагавізна апарату зьяўляецца няўхільным вынікам нізкага ўзроўню прадукцыйных сіл і культуры. Складнейшая і шырока разгорнутая плянавая работа пры капіталізме адсутнічае, адсутнічаюць, значыцца, і адпаведныя выдаткі кіравання, а тая эканомія, якая магла-б быць дасягнута на прунце канцэнтрацыі і рацыяналізацыі функцыі плянавага апарату, абмяжована вельмі сціплымі рамкамі на цяперашнім нізкім узроўні нашага гаспадарчага развіцця. Таму дасягненне ў перыяд рэканструкцыі больш хуткіх тэмпаў росту, чым тыя, якія наглядліся ў перадавых краінах капіталістычнага сьвету ў годы іх най-

больш інтэнсыўнага разьвіцьця, прадстаўляе задачу ў дастатковай ступені цяжкую»¹⁾).

Заявіўшы, што перавагі плянавай гаспадаркі ў параўнаньні з капіталістычнаю «бясспрэчна», Базараў тут-жа, аднак, іх адмаўляе. Калі адносныя разьмеры гэтай часткі народнага даходу, якая затрачваецца на рэканструкцыю, у СССР менш, чым у капіталістычнай гаспадарцы, якая знаходзіцца нават на тым-жа ўзроўні прадукцыйных сіл, то відавочна ні аб якіх перавагах СССР у параўнаньні з капіталістычнай гаспадаркаю ў канечным выпадку ня можа быць і гутаркі. Калі-б гэта сьцьвярджэньне Базарава было верным, то правільней было-б гаварыць аб перавагах капіталістычнай гаспадаркі над гаспадаркаю СССР.

Але ў тым-та і справа, што Базараў умудрыўся бачыць перавагі капіталізму там, дзе ў сапраўднасьці ён характарызуецца найвялікшымі перашкодамі разьвіцьцю прадукцыйных сіл. Абмежаванасьць спажываньня народных мас у капіталістычных краінах аказваецца, па Базараву, перавагаю капіталізму над гаспадаркаю СССР. Базараў настолькі перакананы відавочна ў гэтай перавазе, што ён нават прысьвае нам «імкненьне зьмяншаць спажывеўкі попыт шырокіх мас насельніцтва».

У крывым меншавіцкім лютэрку базараўскіх уяўленьняў наша палітыка сыстэматычнага падвышэньня пакупной здольнасьці народных мас ператворана ў сваю супроцьлегласьць. Падвышэньне пакупной здольнасьці народных мас аказваецца, па Базараву, эаномічна-адмоўным зьявішчам, якое затрымлівае рост прадукцыйных сіл.

Няма патрэбы падрабязна абвяргаць гэту недарэчнасьць. Агульнавядома, што абмежаванасьць спажываньня народных мас затрымлівае ў капіталізьме разьвіцьцё прадукцыйных сіл, абвастраючы праблему рынку. Супярэчнасьць паміж вытворчасцю і спажываньнем, абумоўленая супярэчнасьцю паміж грамадзкім характарам вытворчасці і капіталістычнаю формаю прысьваеньня, прае істотную ролю ва ўзьнікненьні крызісаў, недагрузцы вытворчых апаратаў і г. д. Наадварот, знішчэньне гэтых супярэчнасьцяў у гаспадарцы СССР палягчае, як мы ўбачым ніжэй, забясьпечаньне плянамернага росту прадукцыйных сіл, максымальнай нарузкі вытворчых апаратаў і г. д.

Тое-ж можна сказаць і пра выдаткі па ўтрыманьні плянавых апаратаў. Базараў заўважыў толькі гэтыя выдаткі. Той вялізарнейшай

¹⁾ „Плановое хозяйство“, 1926 г., № 7, стар. 11—12.

экономіі ў выкарыстаньні народна-гаспадарчых рэсурсаў, якая забяспечваецца работаю плянавых органаў, Базараў, зразумела, не заўважыў. У рэзультате гэтага ён прышоў па сутнасьці да адмаўленьня самой магчымасьці перавагі тэмпаў разьвіцьця СССР у рэканструкцыйны перыяд над максымальнымі капіталістычнымі тэмпамі разьвіцьця. Нават дасягненьне гэтых максымальных тэмпаў здаецца яму цяжкай задачай. Такім чынам, па сутнасьці ён адмаўляе перавагу нашай сыстэмы гаспадаркі над капіталістычнаю, выступаючы аполёгетам капіталізму.

Сьцьвярджэньне Базарава, што частка народнага даходу, якая можа затрачвацца на рэканструкцыю, менш у СССР, чым у капіталістычных краінах, зьвязана перш за ўсё з недаацэнкаю ім разьмераў таго непродукцыйнага спажываньня капіталістамі і зямляўласьнікамі народнага даходу, якое зьнішчана ў нашай сыстэме гаспадаркі.

«Павышэньне тэмпаў гаспадарчага разьвіцьця за лік ліквідацыі непродукцыйнага спажываньня буржуазіі павінна быць відавочна тым большым, чым больш німатлікай была ліквідацыя клясы капіталістаў. У краінах высока разьвітага капіталізму, дзе побач з капіталістамі, якія стаяць на чале прадпрыемстваў, пасьпеў скласьціся шырокі слой паразытаў—раньдэ, гэты фонд вельмі вялікі. Здавальняючых імкненьняў колькасна падлічыць яго ў дарэволюцыйнай Расіі няма; аднак, існаваўшая ў тых часы соцыяльная структура нашай краіны прымушае думаць, што ў нас асабовае спажываньне капіталістычнай клясы пажырала адносна ня вельмі вялікую частку народнага даходу»¹⁾.

Выступаючы з падобнымі сьцьвярджэньнямі, Базараў ня прыводзіць аднак аніякіх даных, аніякіх падлікаў. Між тым, яго сьцьвярджэньні рашуча супярэчаць дасьледваньням, якія ёсьць.

Ён упускае з вяду перш за ўсё тое, што ў Расіі «пасьпеў скласьціся» вялізарны слой паразытаў—зямляўласьнікаў, непродукцыйнае спажываньне якога «зжырала» солідную частку народнага даходу. Нацыяналізацыя зямлі зьнішчыла абсолютную рэнту і спыніла пераліў зьберажэньняў і накіпленьняў сялянскіх гаспадарак у рукі зямляўласьнікаў. Паводле даных спецыяльнай камісіі Саўнаркому, вывучаўшай у 1927 годзе цяжкасьць абкладаньня паасобных соцыяльных

¹⁾ „Экономическое обозрение“ 1928 г., № 6, стар. 59.

груп насельніцтва ў даваенны час і зараз, у СССР, усе падаткі і зборы бяз платы за зямлю складалі ў даваенны час 13,7 проц. падушнага даходу, а з платаю за зямлю—19 проц. Рэвалюцыя знішчыла выкупныя і арэндныя выплаты і знізіла падаткі і зборы. У рэзультате гэтага ўсе выплаты на душу сялянскага насельніцтва былі ў СССР прыкладна ў два разы ніжэй ад даваенных. Разам з тым рэвалюцыя знішчыла пераліў зберажэньняў і накапленняў сялянства ў рукі зямляўласнікаў і пры прамой продажы зямлі. Калі ўлічыць, што з 1880 да 1908 г. цана зямлі ўзрастае ў шэсьць разоў, то стане ясна, што сумы, якія прысвойваліся гэтым шляхам зямляўласнікамі, сыстэматычна ўзрасталі.

У рэзультате ўсяго гэтага, рэвалюцыя стварыла магчымасьць, як росту спажываньня сялянскіх мас, так і пераліву часткі сялянскіх даходаў у індустрыю, пры дапамозе падаткаў і розніцы ў суадносінах прамысловых і сельскагаспадарчых цэн. Такім чынам, насуперакі Базарава, ліквідацыя непродукцыйнага спажываньня зямляўласнікаў ня толькі падвысіла спажываньне сялян, але і дала дабавачныя сродкі на патрэбы індустрыялізацыі.

Тое-ж можна сказаць і аб спажыванні капіталістаў. Па даных т. Струміліна, норма чыстага прыбытку (за вылікам процантаў на чужыя капіталы, прамых падаткаў, таньнем і г. д.), у пэрыод з 1885 па 1913 г., складала ў прамысловасьці Расіі ў сярэднім у год 16,2 проц., а прырост асноўных капіталаў прамысловасьці—7,2 проц. І калі ўлічыць, што прырост асноўных капіталаў адбываўся ня толькі за кошт прамысловага прыбытку, але і за кошт прыліву сродкаў з-за граніцы, то стане ясна, што больш паловы прыбыткаў ішло на разгул капіталістаў. Ліквідацыя класы капіталістаў стварае таму, насуперакі перакананьням Базарава, ня толькі магчымасьць падвышэньня зарплаты, але і магчымасьць узмацненьня накапленьня.

Важна разам з гэтым тая акалічнасьць, што далейшы рост прадукцыйных сіл СССР не суправаджаецца ростам непродукцыйнага спажываньня буржуазіі. З павышэньнем гаспадарчага росту СССР значэньне гэтага фактару ўзрастае ў параўнаньні з умовамі разьвіцьця капіталізму на адпаведных ступенях разьвіцьця прадукцыйных сіл.

Куды большае значэньне Базараў на словах аддае перасіленьню плянавай сыстэмай гаспадаркі капіталістычнай анархіі. Ён нават выступае ў абарону магчымасьцяў бяскрызіснага разьвіцьця гаспадаркі СССР. Аднак, як

мы зараз пераканамся, ён укладае ў гэтыя словы зусім ня той змест, які ўкладаем мы.

«Народная гаспадарка ня толькі па завяршэньні распрадаванай генэральным плянам рэканструкцыі, але і ў любым пункце пераходу павінна прадстаўляць сабою стройнае арганічнае цэлае—максымальна ўстойлівую сыстэму рухавай роўнавагі. Узнікненне часовых дыспропорцый росту, якія пераходзяць у крызісы, няўхільна пры стыхійным ходзе рэканструкцыйных процэсаў, але недапушчальна пры плянавай рэканструкцыі»¹⁾.

Тое-ж Базараў сьцьвярджаў і ў адносінах пяцігадовага пляну:

«Бяскрызісным» народна-гаспадарчае разьвіцьцё можна назваць толькі ў тым выпадку, калі яно ня толькі ў канечным пункце, запроектаваным пяцігодкаю, але і на ўсіх прамежных ступенях прадстаўляе сабою сыстэму дынамічнай роўнавагі, чуждую колькі-небудзь рэзкіх «дысцыплін»²⁾.

Базараў, як і Громан, высоўвае на першы плян «постулат роўнавагі». Патрабуючы падпарадкаваньня плянаваньня прынцыпу падтрыманьня «ўстойлівай роўнавагі», Базараў выступае па сутнасьці супроць сапраўднай соцыялістычнай рэканструкцыі народнай гаспадаркі, звязанай няўхільна з частковымі дыспропорцыямі і цяжкасьцямі. У ягоным разуменьні «бяскрызіснае» разьвіцьцё магчыма толькі ў тым выпадку, калі ўсе іншыя прынцыпы і задачы эаномічнай палітыкі будуць прынесены ў ахвяру на алтар прынцыпу «роўнавагі».

Аднак прызнаньне магчымасьці бяскрызіснага разьвіцьця не перашкодзіла Базараву даводзіць у сваёй архівавуючай па форме і псеўданавуючай па зьмесьце рабоце «Капіталістычныя цыклы і аднаўленьне процэс гаспадаркі СССР», што ў гаспадарцы СССР разьвіцьцё адбываецца цыклічна. У гэтай брошюры мы ня можам разглядаць глыбока памылковую тэорыю цыкляў і крызісаў Базарава. Але сьме-хатворнасьць яго сьцьвярджэньня аб цыклічным разьвіцьці нашай эаномікі і без таго відавочна. Цыклічнае разьвіцьцё капіталістычнай гаспадаркі зьяўляецца вынікам супярэчнасьці паміж грамадзкім характарам вытворчасьці і капіталістычнаю формаю прысваеньня і звязана з цыклічным характарам аднаўленьня асноўнага капіталу.

1) „Плановое хозяйство“, 1926 г., № 7, стар. 11.

2) „Плановое хозяйство“, 1928 г., № 2, стар. 55.

Паколькі ў гаспадарцы СССР гэтыя ўмовы знішчаны—цыклічнага развіцця ў ёй і ня можа быць.

Наадварот, магчымасць плянамернага росту прадукцыі новых сіл нараджае вялізарную перавагу. У той час, як у капіталістычнай гаспадарцы прадукцыйныя сілы растуць толькі ў перыоды ажыўлення і ўздыму, у перыоды-ж крызісаў і дэпрэсіі нават часткова развальваюцца—у гаспадарцы СССР рост іх можа адбывацца бесьперапынна.

Разам з тым у гаспадарцы СССР у выніку ўсяго гэтага ёсць магчымасць найбольшай нагрукі сродка ў вытворчасці. У той час, як у капіталістычных краінах вытворчы апарат працуе, як правіла, з няпоўнаю нагрукю нават у адну зьмену, у гаспадарцы СССР ёсць магчымасць поўнай нагрукі наяўных прадпрыемстваў, нават у дзве і тры зьмены, і пераходу да бесьперапыннага тыдню, бо ў ім адсутнічае ўласцівая капіталізму цяжкасць рэалізацыі прадукцыі.

Базараў не адмаўляе апошняй акалічнасці. Ён нават прыпісваў ёй рашучую ролю ў забяспечанні высокіх тэмпаў у першы рэканструкцыйны год. Адзначаючы, што гэта магчымасць пашырэння вытворчасці носіць аднаўленчы характар, бо «абумаўляецца зьверхаднаўленчай загрузкаю прадпрыемстваў, што асталіся ў спадчыну пасля капіталізму».—ён даводзіў, што з вычарпаньнем гэтай зьверхаднаўленчай магчымасці тэмпы развіцця няўхільна зробіцца больш павольнымі.

Памылка Базарава ў даным выпадку як у тым, што ён пераацэньвае долю гэтага фактару ў аднаўленчы перыод, так і ў тым, што ён недаацэньвае ролі яго ў далейшым. Абсталяваньне нашых прадпрыемстваў падпадала ў гады грамадзянскай вайны такім значным разбурэнням, што яго тэхнічна магчымая нагрузка была значна ніжэй нормальнай. Такім чынам аднаўленчы перыод, насуперакі Громану і Базараву, быў ня толькі перыодам простага выкарыстоўвання прадпрыемстваў, што асталіся ў спадчыну ад капіталізму, але і ў шмат якіх выпадках—іх сапраўднага аднаўленьня, больш таго, капітальны рамонт звязаны быў у паасобных выпадках і з рэканструкцыйнымі мерапрыемствамі. Тая акалічнасць, што аднаўленчы працэс адбываўся ў СССР вельмі хутка і тэмпы яго былі надта высокімі, адбывала такім чынам ня толькі наяўнасць аднаўленчых магчымасцяў, але і ўплыў перавагі нашай сістэмы гаспадарства.

З другога боку, магчымасьць дадатковай найбольшай нарузк прадпрыемстваў, насуперакі Базараву, павінна граць ролю—і наваўзрастающую ролю—і ў рэканструкцыйную эпоху. Перш ад усяго на працягу раду рэканструкцыйных гадоў павінен адбывацца ўплыў пераходу да трох зьмен і бесперапыннаму тыдню. Далей гэта магчымасьць павінна падвышаць аб'ём прадукцыі кожнага новага прадпрыемства. Таму з ростам ліку новых прадпрыемстваў гэта перавага ня толькі ня будзе паслабляцца, але, наадварот, будзе ўзрастаць.

Сконцэнтраваньне асноўных сродкаў вытворчасці ў адзіных органах пролетарскай дыктатуры ўтварае разам з тым у СССР выключна спрыяючыя ўмовы для прысьпешаньня тэхнічнага працэсу. Перш за ўсё ўтвараецца магчымасьць шырокага пераходу да масавай вытворчасці, да яе спецыялізацыі і стандартызацыі. І тое і другое надзвычайна палягчае тэхнічны прогрэс і дае магчымасьць падвышэньня прадукцыйнасьці працы. Далей толькі ў СССР ёсьць у наяўнасьці ўмовы для сапраўднага, нябывалага росту электрыфікацыі народнай гаспадаркі, бо сконцэнтраваньне крыніц энэргіі і вытворчасці ў адзіных органах пролетарскай дыктатуры дазваляе ажыцьцяўляць паслядоўную праграму пабудовы гіганцкіх раённых станцыяў, якія забяспечаць энэргіяй цэлыя раёны.

СССР уладае, далей, яшчэ адной значнай перавагаю: яго індустрыялізацыя можа адбывацца на падставе выкарыстоўваньня тэхнічнага вопыту і апошніх тэхнічных дасягненьняў і вынаходстваў перадавых капіталістычных краін.

Гэта ўтварае высокі выходны ўзровень прадукцыйнасьці працы, забяспечвае высокую эфэктыўнасьць капітальных укладаў. Хаця гэтая перавага ўласьціва наогул адсталым краінам у пэрыяд іх індустрыялізацыі, але толькі ў СССР, дзякуючы вялізарным маштабам капітальнага будаўніцтва, яна выяўляецца з выключнаю сілай.

Базараву спецыяльна спыняецца ў сваіх артыкулах на праблеме тэхнікі ў СССР. Мы знаходзім у яго нават такое месца:

Сучасная тэхніка адкрывае ў гэтых адносінах дзеве магчымасьці, якія пры іх умелым і сыстэматычным выкарыстоўваньні дазволілі-б надаць індустрыялізацыі выключна магутны размах, далёка выпярэджваючы тэмпы росту капіталістычных краін у адпаведную эпоху іх разьвіцьця. Гэта, па-першае, рацыяналізацыя, па-другое, электрыфікацыя¹⁾.

¹⁾ „Плановое хозяйство“, 1928 г., № 2, стар. 47.

Аднак, калі Базараў пераходзіць да больш падрабязнага тлумачэння сутнасці і задач рацыяналізацыі і электрыфікацыі, то вузкая і абмежаванасць яго меншавіцкіх поглядаў выступаюць з надзвычайнай яснасцю. Адзначаючы, што знішчэнне лішніх працоўных процасаў і прысьпешанне работы механізмаў пры спецыялізацыі і аўтаматызацыі складаных аперацый дасягаюць высокага эфекту толькі пры масавым характары вытворчасці, ён робіць адсюль вывад, як мы ўжо вышэй пераканаліся ў гэтым, што ў першую чаргу неабходна рэканструкцыя галін, вытвараючых сродкі спажывання. Найглыбейшую памылковасць гэтай устаноўкі мы там-жа разабралі. Тут трэба дабавіць, што падобная ўстаноўка азначае па сутнасці і адмаўленне магчымасці сапраўднага тэхнічнага прогрэсу ў СССР, бо яна выключае развіццё якраз тых галін, якія вытвараюць сродкі вытворчасці.

Разглядаючы праблему электрыфікацыі, Базараў спыняе ўвагу на тых магчымасцях канцэнтраванага будаўніцтва сістэмы гіганцкіх электрычных станцый, якія сапраўды могуць прысьпешыць наша гаспадарчае развіццё, а па «магчымасці індустрыялізацыі саматужна-рамесніцкіх промыслаў з захаваннем за імі іх «хатняга» характару». Вось куды накіроўвалася ўвага Базарава пры абгаварэнні праблемы электрыфікацыі. Пры гэтым ён развівае думкі, якія сведчаць аб ідэалізацыі ім «хатняй» дробнай вытворчасці.

Зьвернемся цяпер да пераваг СССР у галіне арганізацыі працы.

Перш за ўсё адзначым факт канчатковага знішчэння ў гаспадарцы СССР беспрацоўя. Яшчэ год таму назад лік беспрацоўных, згодна даных бірж працы, складаў у гарадох каля паўтары мільёны. Разам з тым, па вельмі асыярожных падліках Дзяржпляну, збытачнае працаздольнае насельніцтва вёскі складала каля трох гадоў таму назад—у 1926-27 г.—7,8 млн. чалавек, або 11,1 проц. усяго працаздольнага сельскага насельніцтва. Тым больш паказальны той пералом, які адбыўся на працягу мінулага году. З аднаго боку,— бурныя тэмпы росту прамысловай вытворчасці, пераход да 7-гадзіннага рабочага дня, увядзенне бесперарывнага рабочага тыдню выклікалі колькасны рост рабочае клясы ў 1930 годзе ў адной толькі прамысловасці на 750 тысяч чалавек. З другога боку,—гіганцкія зружжы, выкліканыя ў сельскай гаспадарцы процэсам калектывізацыі, таксама садзейнічалі паслабленню аграрнага перанасялення і беспрацоўя.

Беспрацоўе зьнішчана ў СССР на заўсёды. Наша сыстэма гаспадаркі, у адрозьненне ад капіталістычнай, ня мае патрэбы ў рэзэрвной арміі працы і не павінна з няўхільнасьцю яе аднаўляць. Гэта дае вялізарную перавагу гаспадарцы СССР у параўнаньні з капіталістычнай. У той час, як у капіталістычных краінах значны лік насельніцтва большаю часткаю пазбаўлен работы і ня ўдзельнічае ў павялічэньні народнага даходу,—у гаспадарцы СССР ня будзе «вольных» ад працы рабочых, г. зн. усё працаздольнае насельніцтва будзе прымаць удзел у павялічэньні народнага даходу. Гэта павінна, відавочна, істотна зрабіць пэўны ўплыў на паскарэньне тэмпаў гаспадарчага разьвіцьця.

У сувязі з гэтым надзвычайна цікава чытаць тое, што пісаў Базараў наконт аграрнага перанасяленьня і беспрацоўя. Яны здаваліся яму настолькі пагражаючай і працяжнай праблемаю савецкай эканомікі, што ён аддаваў шмат увагі абгаварэньню пытаньня аб тым, які тып тэхнічнага разьвіцьця трэба абраць, каб не павялічвалася беспрацоўе. Праўда, само разуменьне збыткавага насельніцтва ён тлумачыў надзвычайна пашырана:

«У гаспадарчым плянаваньні скрытае беспрацоўе выступае перш ад усяго, як крыніца даўленьня на рынак працы. З гэтага пункту гледжаньня «збытковым» павінен быць прызнаны кожны, хто настолькі не задаволены сваім становішчам, што пры самай малай магчымасьці гатоў зьняцца з наседжанага месца і прадставіць сваю рабочую сілу да продажу»¹⁾.

Сьмехатворнасьць падобнага падыходу да праблемы збыткавага насельніцтва зусім відавочна. Аднак, пры ўсёй сваёй сьмехатворнасьці гэты падыход мае пэўную «прыроду». З пункту погляду гэтага вызначэньня збытковым насельніцтвам аказваюцца і так званыя «лятуны», працоўныя дэзэртэры і г. д. Пры такім падыходзе да праблемы перанасяленьня Базараў натуральна надзвычайна яе перавялічвае. Гэта відна з усёй яго капітулянтскай устаноўкі.

Базараву, відавочна, і ў галаву ня прыходзіла, што аграрнае перанасяленьне і беспрацоўе будуць зжыты так хутка. Ня веручы ў перавагі нашай сыстэмы гаспадаркі, ён схіляўся к таму, каб і ў гэтай галіне бачыць толькі мрачныя перспэктывы. Зараз, калі беспрацоўе зьнікла, буржуазныя эканомістыя як у СССР, так і за граніцаю, наадва-

¹⁾ „Плановое хазяйство“, 1928 г., № 2, стар. 57.

рот, надзвычайна падкрэсьліваюць тая цяжкасьці, якія ўзьнікаюць з факту недахопу рабочае сілы. У сапраўднасьці, аднак, гэтыя цяжкасьці могуць быць лёгка пераможаны. З аднаго боку ўзмацненьне мэханізацыі і аўтаматызацыі вытворчасці і зьнішчэньне збытковай працы шляхам лепшай арганізацыі вытворчага працэсу будуць вызваляць рабочую сілу для новых патрэб. З другога боку,—мы не навучыліся яшчэ выкарыстоўваньню працоўных рэсурсаў вёскі.

Пры больш рацыянальным выкарыстоўваньні рабочае сілы ўнутры колгасаў, пры далейшым узмацненьні працэсу ўкараненьня машын у сельскую гаспадарку, значныя кадры рабочае сілы для задавальненьня новых патрэб могуць вызваляцца і ў сельскай гаспадарцы.

Адаючы шмат увагі характарыстыцы нашых цяжкасьцей, Базараў не зьвярнуў аднак увагі на адну буйнейшую перавагу, абумоўленую нашым соцыяльным ладам. У той час, як у капіталістычных краінах няўхільным спадарожнікам вытворчасці зьяўляюцца з а б а с т о ў к і і л ё к а у т ы, якія спыняюць на вызначаны пэрыод вытворчы працэс і нават выклікаюць у вядомых выпадках частковае разбурэньне прадукцыйных сіл—у гаспадарцы СССР яны ня могуць наогул мець месца.—Гэта таксама паскарае працэс разьвіцьця прадукцыйных сіл у нашай краіне.

Аднак буйнейшае, зусім выключнае значэньне мае факт карэннай зьмены адносін рабочых да вытворчасці. Пераход сродкаў вытворчасці ў рукі пролетарыяту ўтварае магчымасьць інцыятыўных творчых адносін да працы. Паказальнікамі пералому, які адбываецца ў гэтым кірунку, зьяўляецца соцыялістычнае спаборніцтва, ударніцтва, сустрачны прамфіншлян і г. д. У той час, як у капіталістычных краінах творчую інцыятыўную ролю граюць у галіне вытворчасці тысячы, у лепшым выпадку дзiesiąткі тысяч інжынэраў і майстроў—у гаспадарцы СССР твораць ужо многія мільёны рабочых, перадавых сялян-колгаснікаў, інжынэраў, тэхнікаў і г. д., а будуць тварыць дзiesiąткі мільёнаў.

Базараў умудрыўся аднак і тут заўважыць не перавагу, а толькі цяжкасьці:

«Прыроджаны вынаходца нічога не бярэ на веру, але ўсё правярае марудлівымі досьледамі, ні да чога не далучаецца «цалкам і поўнасьцю», але заўсёды мае нахіл высунуць шматлікія заўвагі; ставіць разьядаючы пыталынік там, дзе прапагандыст моцна б'е па сэрцах клічнікам. У нашых абставінах такі

персонаж наўрад-ці зможа звярнуць на сябе ўвагу вакольных
Калі яго адзначаць, то ў лепшым выпадку як «маласьвядомы
элемент», у горшым, як элемент «што разлажыўся» і мае нахіл
да «бузацёрства»¹⁾).

Гэта напісана было ў 1928 годзе. У сучасны момант кожнаму зусім
ясна, якую брыдкую меншавіцкую карыкатуру на савецкую сапраўднасьць
малое тут Базараў. У эпоху сустрэчнага прамфінлянцаў і
ударных брыгад, тэхнічных паходаў сумешна нават абвяргаць гэту
недарэчную хлусьню на савецкую сапраўднасьць.

У тым-жа артыкуле Базараў шмат пісаў наконт бюрократызму, аб
тых цяжка перамагаемых перашкодах, якія, па яго думцы, спараджаюць
гэтым бюрократызмам для сапраўдных творчых элементаў у рабочай
клясе. Базараву і ў галаву ня прыходзіла, што змаганьне за тэмпы
само па сабе зьяўляецца важнейшаю сілаю перадаленьня бюрократызму
і бюкратаў, што ў процэсе змаганьня за тэмпы будуць адмятацца
ў бок ня толькі яўныя, разлажыўшыя чыноўнікі-бюракраты,
але і тыя «ідэальныя бюрократы», якія, згодна яго выразу, дзейнічаюць
«на творчую ініцыятыву нізоў, як масла на морскія хвалі».

Тое, што Базараву малявалася як найвялікшай, непераможнай перашкодай
уздыму творчасьці народных мас,—у сапраўднасьці гэтай творчасьцю і
перамагаецца. У той час, як Базараў бачыў у бюрократызме непераможную
перашкоду для паскарэньня тэмпу гаспадарчага разьвіцьця, барацьба за тэмпы
аказваецца тым процэсам, які выяўляе і адмятае бюрократычныя элементы.
Мы ня хочам, зразумела, усім гэтым сказаць, што бюрократызм
пераможаны ўжо хаця-бы ў значнай ступені. Аднак той уздым творчай
ініцыятывы мас, якім характарызуецца сучасная эпоха, зьяўляецца
важнейшым залогам таго, што ён будзе перамагацца і ў далейшым.

Найвялікшаю перашкодаю дасягненьню высокіх тэмпаў Базараў лічыў
нашу культурную адсталасьць, адсутнасьць у нас тэхнічна-эканомічных
ведаў і звычак, неабходных для рацыяналізацыі народнай гаспадаркі.

«Пасьля соцыялістычнай рэвалюцыі ня толькі 20-проц., але 40-50-проц.
коэфіцыенты штогодняга росту магі-б аказацца зусім дасяжымі пры адной,
аднак, абавязковай умове. Пры умове, што прамадзтва, якое зрабіла
соцыялістычны пераварот,

1) „Экономическое обозрение“, 1928 г., № 6, стар. 65.

уладае дастатковаю агульнай культураю і ўсёй тэй сумаю тэхнічна-эканомічных ведаў і звычак, якія неабходны для рацыяналізацыі народна-гаспадарчага развіцця. Але якраз гэтай вольс умоваў ў нас і няма»¹⁾).

Базараў і тут бачыў нешта непераможнае ў кароткі гістарычны тэрмін. Верны свайму меншавіцкаму пэсымізму, ён не ўяўляў сабе магчымасці хуткага перадалення гэтай адсталасці. Ён не заўважаў таго гіганцкага росту культурнага ўзроўню, які выкліканы быў рэвалюцыйнай і адбываўся, што далей, то ўсё больш паскараючымі тэмпамі. У масах абуджана нябывалая цяга да ведаў, да вучобы. Адбываецца нябывалы па сваім тэмпе рост кваліфікацыі рабочых і сялян-колгаснікаў. Зразумела, рэальныя дасягненні яшчэ недастатковыя. Наша культурная адсталасць сапраўды затрымлівае наша гаспадарчае развіццё, хаця і ня ў той ступені, у якой гэта здавалася Базараву. Аднак тэмпы росту, што ўсё больш паскараюцца, культурнага ўзроўню народных мас забяспечваюць магчымасць хуткіх дасягненняў і ў гэтым кірунку. А гэта азначае, што творчая роля народных мас ў галіне вытворчасці будзе адчувацца ўсё больш і больш рэальна, будзе ператварацца ў крыніцу масавых палешаньняў арганізацыі вытворчасці, у крыніцу вялізарнага паскорання развіцця прадукцыйных сіл.

Хаця Базараў аддае шмат увагі пытанню аб умовах, што вызначаюць тэмпы развіцця нашай гаспадаркі, ён «не заўважыў» раду важнейшых пераваг. Так, напрыклад, Базараў амаль не звяртае увагі на тыя змены, якія адбыліся ў сферы абмену і разьмежаванья.

У капіталістычных краінах вялізарную ролю граюць непродукцыйныя выдаткі звароту. Гэтыя выдаткі маюць у капіталістычных краінах тэндэнцыю да ўзрастання, бо анархія вытворчасці перашкаджае працэсу рэалізацыі тавараў і з развіццём капіталізму гэтыя цяжкасці ўскладняюцца. Амэрыканскі эканоміст Сыцюарт Чэз прыводзіць даныя, якія паказваюць, што з 1850 па 1920 г. доля выдаткаў вытворчасці ў цэне амэрыканскіх тавараў знізілася з 80,2 да 49,6 проц., а доля выдаткаў звароту павысілася з 19,8 да 50,4 проц.

¹⁾ „Экономическое обозрение“, 1928 г., № 6, стар. 60.

Сярод выдаткаў звароту вельмі істотную ролю граюць расходы на рэкламу. Згодна падлікаў таго-ж Чэза, з 2,6 млн. т газэтай папернай масы, якая спажываецца ў ПАЗШ у год, больш 1½ млн. траціцца на рэкламу. Расходы на рэкламу перавышаюць мільярд даляраў у год. У рэкламнай прамысловасьці ПАЗШ занята каля 600 тысяч рабочых. Такое разбуханьне выдаткаў звароту, павялічваючы непродукцыйныя расходы ў народнай гаспадарцы, памяншае капіталанакапленне і затрымлівае тэмп разьвіцьця. Апрача таго, ускладненне праблемы рэалізацыі тавараў падаўжае пэрыод звароту і адцягвае тым самым капітал ад процэсу вытворчасьці, што таксама зьмяншае тэмп капіталістычнага разьвіцьця.

Усе гэтыя зьявішчы ня могуць мець месца ў СССР, бо праблема рэалізацыі тавараў у гаспадарцы СССР істотна спрашчаецца і палягчаецца. Паскарэньне процэсу рэалізацыі тавараў скарачае ў СССР пэрыод звароту, а гэта паскарае зварот нашых фондаў і дазваляе заняць адпаведна большую частку іх у процэсе вытворчасьці. З другога боку, утвараецца эаномічная магчымасьць рацыяналізацыі і спрашчэньня гандлёвага апарату і скарачэньня выдаткаў звароту. Расходы на рэкламу скарачаюцца да мінімуму. Хаця гэтыя перавагі далёка яшчэ не рэалізаваны, яны бяумоўна аказвалі ўжо ня малы ўплыў на паскораньне гаспадарчага разьвіцьця і будуць у далейшым аказваць у гэтых адносінах узрастаючы ўплыў.

4. Проблема тэмпу паводле Базарава; яго мэтодлёгія плянаваньня

Хаця мы далёка ня вычарпалі нават важнейшых пераваг савецкай сыстэмы гаспадаркі над капіталістычнаю, прыведзеныя вышэй меркаваньні паказваюць, што гэтыя перавагі настолькі рознастайныя, настолькі значныя, нават на данай ступені іх рэалізацыі, што тэмп разьвіцьця СССР мог быць у мінулым і тым больш можа быць у далейшым значна вышэй максымальнага тэмпаў, якіх калі-небудзь дасягала капіталістычная гаспадарка.

Калі магчымасьць такіх перавышэньняў нашых тэмпаў абумоўлена рознастайнымі пераважнасьцямі нашай сыстэмы гаспадаркі, то неабходнасьць іх вышлявае са злучнасьці зьнешніх і ўнутраных сулярэчнасьцяў і задач нашай рэвалюцыі. Гэтыя су-

пярэчнасці і задачы ўтвараюць самую цесную і непарыўную сувязь паміж пытаннем аб тэмпе развіцця СССР і пытаннем аб кірунку гэтага развіцця. Соцыялістычны шлях развіцця СССР мог і можа быць забяспечаны толькі пры ўмове адпаведных тэмпаў, адпаведнай хуткасці гэтага развіцця.

Сапраўды, ад тэмпу індустрыяльнага развіцця нашай краіны залежыць хуткасць перадавання і зжывання ў ёй элементаў капіталізму, а, значыцца, і звязаных з іх існаваннем унутраных і знешніх цяжкасцей і небяспек; зжыванне дыспропорцый, якія ёсць у гаспадарцы СССР, што зьяўляюцца агульнай крыніцаю гаспадарчых труднасцей; умацаванне эаанамічнай самастойнасці СССР у капіталістычным акружэнні шляхам ператварэння нашай народнай гаспадаркі ў цэльны індустрыяльны арганізм; умацненне ваеннай магутнасці СССР і ўмацавання яго абароназдольнасці. Разам з тым ад тэмпу нашага гаспадарчага развіцця залежыць далейшае вызначэнне перад працоўнымі ўсяго сьвету прогрэсунасці савецкай сыстэмы гаспадаркі, яе пераваг, яе перавышнасці над капіталістычнаю. Таму тэмп нашага развіцця мае вялізарнае значэнне для паскарэння працэсу рэвалюцыянавання сусветнага пролетарыяту, для паскарэння тэмпу нарастання сусветнай рэвалюцыі. З другога боку, тэмп росту гаспадарчай і ваеннай магутнасці нашай краіны мае вялізарнае значэнне для будучых пролетарскіх рэвалюцый і грамадзянскіх войнаў у капіталістычных краінах, бо наша краіна можа аказацца гаспадарчаю і ваеннай базаю пролетарыята, які змагаецца.

Значэнне праблемы тэмпу разумее і Базараў. У сваіх артыкулах ён не адзін раз яго падкрэслівае. Так, напрыклад, у адным з сваіх артыкулаў ён заяўляе наступнае:

«Праблема тэмпу набывае ў бліжэйшы час рашаючае значэнне. Далейшы рост адноснай адсталасці гаспадаркі СССР з прычыны павольнасці яе развіцця зьяўляўся-б такой жорсткаю практычнаю крытыкаю нашай плянавай сыстэмы, што нам бадай-ці давялося-б паралізаваць удары гэтай крытыкі якой-бы то ні было тэарэтычнаю аргументацыяй. Пройгрыш тэмпу азначае крушэнне самога тыпу гаспадаркі,—вось як гісторыя паставіла пытанне.

Зразумела, няма і ня можа быць абсалютных гарантый таго, што нам удалася як сьлед вырашыць праблему тэмпу нават пры самых добрасумленных намагах. Але калі мы, будучы прасякну-

тым «мудрым скэптыцызмам», зараньне прызнаем яе невырашальнай, мы прайграем партыю абавязкова»¹⁾.

Падкрэсьліваючы значэньне праблемы тэмпу, Базараў тут-жа, у тым-жа артыкулу, праяўляў той «мудры скэптыцызм», які згодна яго-ж уласнай заяве, вёў да пройгрышу партыі. У тым-жа артыкулу ён пісаў аб тым, што адносныя разьмеры той часткі народнага прыбытку, якая можа затрачвацца на рэканструкцыю «ў нашай плянавай гаспадарцы на сучаснай ступені яе разьвіцьця, зусім ня больш, а хутчэй нават і менш, чым у капіталістычнай гаспадарцы, якая знаходзіцца на тым-жа ўзроўні разьвіцьця прадукцыйных сіл». У тым-жа артыкулу ён заяўляе, што «дасягненьне ў пэрыяд рэканструкцыі больш шпаркіх тэмпаў росту, чымся тэя, якія наглядаліся ў перадавых краінах капіталістычнага сьвету ў годы іх найбольш інтэнсыўнага разьвіцьця, прадстаўляе задачу, у даволі значнай ступені, цяжкую». Тут Базараў праявіў такім чынам прамое паражэньства. Значэньне праблемы тэмпу падкрэсьлівалася Базаравым толькі для таго, каб яшчэ больш згусьціць фарбы, яшчэ больш узмацніць тую змрочную пэсымістычную пэрспэктыву, якую ён, ня глядзячы на розныя абмоўкі, сыстэматычна маляваў у сваіх артыкулах і выступленьнях.

Ахарактарызаваныя вышэй погляды Базарава на прыроду саветскай гаспадаркі і задачы гаспадарчага будаўніцтва знайшлі сваё адлюстраваньне і ў базараўскай мэтодологіі планаваньня. Базараў, падобна Громану, зварочваў значную ўвагу высьвятленьню пытаньня аб суадносінах генэтычнага і тэлеолёгічнага элемэнтаў у плянаваньні. Мы пакажам зараз, што па сутнасьці яго погляды на гэта пытаньне мала чым адрозьніваліся ад поглядаў Громана, хаця выказаў ён іх асьцярожна і замаскавана.

З аднаго боку, Базараў заяўляе, што «ўзьнікаючыя сярод плянавых працаўнікоў спрэчкі аб тым, якому з гэтых двух элемэнтаў павінна быць аддана перавага... зьяўляюцца абсалютным непаразуменьнем. Тэлеолёгія і генэтыка—не конкуруючыя паміж сабою антагоністы, а дыалектычна зьвязаныя адзін з адным моманты адзінага арганічнага цэлага». Аднак, з другога боку, пры больш падрабязным разглядзе суадносін гэтых элемэнтаў, ён фактычна скачваецца да прызнаньня прымату генэтычнага элемэнта. Гэта праяўляецца асабліва ярка ў яго разуменьні плянаваньня сельскай гаспадаркі. Ён і трыхо-

¹⁾ «Плановое хозяйство». 1926 г., № 7, стар. 21.

дзіць да вываду, што ў сельскагаспадарчым плянаванні пераважае генэтычны элемент.

«Прамае плянаваньне ўздзеяння на сельскую гаспадарку мы можам аказваць толькі ў той меры, у якой дзяржаўная пра-мысловасьць прадаўляе пэўны попыт на сельскагаспадарчую сыравіну. Ускосна, праз фонд зароботнай платы, размах апэрацыйнай дзейнасьці дзяржаўных прадпрыемстваў і ўстаноў вызначае тую частку таварнай сельскагаспадарчай прадукцыі, якая спажываецца рабочымі і служачымі... Ва ўсім астатнім перспэктывы сельскай гаспадаркі павінны базаватца на аб'ектыўным вывучэньні гістарычна вызначаных законамернасьцяў унутранага росту і тэндэнцыі сусьветнага рынку»¹⁾.

Нават прыняўшы пад увагу, што гэта пісалася ў 1926 г., трэба ўсё-ж прызнаць гэту пастаноўку пытаньня пà сутнасьці рэстаўратарскай. Разглядаючы пытаньне аб мэтадологіі пабудовы перспэктывных плянаў, Базараў фактычна зводзіць плянаваньне сельскай гаспадаркі «да вывучэньня гістарычна вызначаных законамернасьцяў унутранага росту і тэндэнцыі сусьветнага рынку». Тыя формы плянавага ўздзеяньня на сялянскую гаспадарку, якія ён агалашае ў гэтай цытаце, ня выходзяць за межы таго, што ажыццяўляецца ў капіталістычных краінах.

Паколькі аднак сельская гаспадарка ёсьць, па думцы Базарава, «той галінаю, дзе генэтычнае дасьледваньне прае галоўнейшую ролю», ён скачваецца на сутнасьці да пункту погляду Громана. Праўда, побач з гэтым Базараў заяўляе, што «дзяржаўны сэктар народнай гаспадаркі зьяўляецца галіною тэлеолёгічных пабудоў у пераважнасьці». Гэта заява не павінна, аднак, ашукваць нас адносна сапраўдных поглядаў Базарава. Растлумачваючы сутнасьць тэлеолёгічных пабудоў, Базараў падкрэсьлівае ў другім артыкуле²⁾, што вялікую ролю ў плянавай практыцы граюць постулаты, якіх ён у духу кантыянскай філёзофіі называе «рэгуляцыйнымі ідэямі». «Гэта,—заяўляе Базараў, і рэцэпты, зьмест якіх сам па сабе не ўваходзіць у мэтавыя заданьні пляну, але лёгічна выпцякае з гэтых апошніх пры вызначаных аб'ектыўных прадпасылках». Далей ён заяўляе, што гэтыя рэгуляцыйныя ідэі, «як-бы ні былі яны значны ў іх агульнай формулёўцы, рэальна

¹⁾ «Плановое хозяйство», 1926 г., № 7, стар. 10.

²⁾ «Плановое хозяйство», 1926 г., № 2, стар. 63.

могуць ажыццявіцца толькі пры наяўнасці вызначаных умоў, якіх часам можа і ня быць». Тым больш паказальна, што да гэтых рэгуляцыйных ідэй Базараў адносіць такія дырэктывы, як «тэмп росту прадукцыйных сіл у СССР павінен быць большы, чым у капіталістычных краінах; «прадукцыя сродкаў вытворчасці павінна расці хутчэй за прадукцыю прадметаў шырокага спажывання»; «прамысловая прадукцыя павінна расці хутчэй сельскагаспадарчай» і г. д.

Такім чынам, прызнаючы на словах, што ў галіне дзяржаўнага сектара пераважную ролю павінны граць тэлеолёгічныя пабудовы, Базараў тлумачыць, аднак, што важнейшыя дырэктывы, цэнтральныя задачы плянавання, звязаныя з соцыялістычным будаўніцтвам, зьяўляюцца толькі постулатамі, «рэгуляцыйнымі ідэямі», якія не павінны разглядацца, «як рэцэпты, годныя на кожны дзень і гадзінну». Паколькі ён пераносіць гэтыя цэнтральныя задачы ў галіне «рэгуляцыйных ідэй» ад тэлеолёгічнага рэгулявання, у дзяржаўным сектары астаюцца толькі рожкі да ножкі.

Усё гэта пацвярджае, што Базараў, як і Громан, зьяўляецца прыхільнікам прымату генэтычнага прынцыпу ў плянаванні. Вышэй мы паказалі, што падобная «методолёгія» азначае абарону капіталістычных тэндэнцый развіцця, і барацьбу супроць сапраўднай соцыялістычнай рэканструкцыі народнай гаспадаркі.

Па сутнасці Базараў выступаў, як і Громан, аполёгетам капіталізму, «об'ектыўным», а пазней і сьведомым шкоднікам. Мы знарок аддалі столькі ўвагі разбору іменна яго поглядаў, бо яны зьяўляюцца тыповымі для шырокіх колаў меншавіцкіх шкоднікаў. Аднак погляды гэтыя мала чым адрозніваюцца і ад поглядаў лідараў «Прампартыі» і кулацкай партыі. Праўда, лідэры «Прампартыі» менш лапаталі на пытаньнях агульнай характарыстыкі савецкай сыстэмы гаспадаркі. Таму ў іх артыкулах і выступленьнях далёка не заўсёды можна знайсці выказваньні па пытаньнях, закранутых у гэтым разьдзеле. Калі-ж параўнаць погляды Громана і Базарава з выказваньнем Кандрацьцева, Юроўскага і інш. прадстаўнікоў кулацкай партыі, то падобнасьць аказваецца надзвычайна блізкай. Мы ня ставім сабе тут задачай ахарактарызаваць падрабязна погляды Кандрацьцева і Юроўскага. Прыгледзем толькі кароткія цытаты з іх артыкулаў, каб паказаць, наколькі блізкаю была пазыцыя «марксыстаў» Громана і Базарава да пазыцыі лідараў кулацкай партыі—Кандрацьцева і Юроўскага.

5. Лідэры куладкай партыі аб саведкай эканоміцы і плянаваньні

Юроўскі разглядаў нашу сыстэму гаспадаркі, як асобы від таварнай гаспадаркі. «Яна, — сьцьвярджаў ён, — ёсьць сыстэма таварнай гаспадаркі, але толькі асобная яе сыстэма». Адсюль ён робіць вывад, што ў нашай гаспадарцы дзейнічае «закон цэннасьці». «Закон цэннасьці, — пісаў ён, — ідзе па пятах за распарадчыкам дзяржаўнага прадпрыемства».

«Для таварна-соцыялістычнай сыстэмы астаецца абавязковым роўнавага паміж попыткам і прапановай на рынку і адпаведнае ўтварэньне, або ўстанаўленьне цэн; адпаведнасьць цэн выдаткам вытворчасці»¹⁾.

Хаваючыся за розныя абмоўкі наконт асаблівасьцяў нашай сыстэмы гаспадаркі, Юроўскі фактычна трактаваў яе ўсё-ж, як адну з сыстэм таварнай гаспадаркі, якая падпарадкоўваецца закону вартасьці. Для кожнага, хто хоць трохі знаёмы з сутнасьцю закону як рэгулятара таварнай гаспадаркі, павінна быць, зразумела, зусім ясна, што падобнае разуменьне нашай гаспадаркі азначала па сутнасьці адмаўленьне яго соцыялістычных асаблівасьцяў і тэндэнцыя разьвіцьця.

Адзін час Юроўскі граў адну з кіруючых роляў у Наркамфіне СССР, у прыватнасьці у галіне складаньня фінансавых плянаў. Яго разуменьне плянаваньня межавалася, аднак, па сутнасьці з аднаўленьнем апошняга. Прыкладзем, напрыклад, адну цытату з яго выступленьня на зьездзе плянавых работнікаў. Гэта цытата характарызуе яго погляды:

«Прынята лічыць, што НКФ супроць вялікіх тэмпаў і гэта звычайна ставіцца яму ў віну. НКФ ня супроць вялікіх тэмпаў, а супроць таго, каб расходы цьвёрда ўстанаўліваліся на падставе сродкаў, якіх яшчэ няма. Ён супроць таго, каб для ажыцьцяўленьня тых або іншых тэмпаў у прыходавую частку опэраўнага пляну ўносіліся такія рэсурсы, якія магчыма будуць, а можа і ня будуць існаваць...

У нас прынята казаць, што кожны плян ёсьць адначасова прадбачаньне і дырэктыва. Гэта правільна. Але ў розных плянах элемэнт прадбачаньня і дырэктывы злучаюцца па-рознаму.

¹⁾ «Вестник финансов», 1926 г., № 12.

Зразумела, контрольныя лічбы таксама ў значнай ступені зьяўляюцца дырэктываю, але ў контрольных лічбах куды больш прадбачаньня, а ў пяцігодцы куды больш дырэктыўны элемент. Ці можна ажыцьцявіць адпраўны і оптымальны варыянт ў 5 або 6 год—гэта рэчы, якіх зараз прадугадаць нельга. Але паколькі гутарка ідзе пакуль што пра волевыяўленьне, пастолькі мы лічым, што для такога волевыяўленьня ёсьць падставы»¹⁾.

Чытаючы гэтую цыгату, ня трэба забываць, што гэта прамова гаварылася на зьездзе плянавых працаўнікоў і што сапраўдныя мысьлі Юроўскага тут вельмі замаскаваны. Аднак і ў гэтым замаскаваным выглядзе яны выкрываюць рэстаўратарскую праўду гэтага шкодніка. Для Юроўскага наша пяцігодка прадстаўляе сабою толькі «волевыяўленьне». Ён вымушаны, праўда, у мэтах маскаваньня, заявіць, што для гэтага «волевыяўленьня» маюцца падставы. Патрабуючы, каб расходы не ўстанавіліся цвёрда на падставе сродкаў, якіх яшчэ няма, Юроўскі па сутнасьці выступаў, наогул, супроць плянаваньня. Зусім відавочна, што кожнае плянаваньне капітальнага будаўніцтва дапушчае ў кожны пэрыод пачатак такіх будаўніцтваў, сродкаў для якіх поўнасьцю яшчэ няма. Дзякуючы таму, што падаўляючая частка прадпрыемстваў будуюцца некалькі год, то з самага пачатку іх прыходзіцца пачынаць будаваць у такім аб'ёме, які дыктуецца плянам у цэлым і разам з тым вызначае ў вядомай ступені аб'ём будаўніцтва ў наступныя гады. Такім чынам расходы гэтага году ўстанавіваюцца ў разліку на «сродкі, якіх яшчэ няма», наступных гадоў. У некаторай ступені гэта можна сказаць і пра контрольныя лічбы кожнага году: у пачатку кожнага году павінна быць пачаты аб'ём будаўніцтва, разлічаны на сродкі, якіх у даным годзе ў наяўнасьці яшчэ няма. Вось чаму падыход Юроўскага азначае па сутнасьці адмаўленьне магчымасьці цвёрдага плянаваньня, абарону найвялікшага мінімалізму ў галіне капітальнага будаўніцтва.

На поглядах Кандрацьцева мы можам спыніцца яшчэ карацей, бо пра яго рэстаўратарскія погляды пісалася ўжо шмат. Вядома, што ён выступаў з крытыкаю, як тэмпаў, так і ўстановак нават першачатковых праектаў пяцігодкі Дзяржпляну, якія характарны сваім мінімалізмам, што ён выступаў пасьялядоўным абаронцам кулацкай гас-

¹⁾ «Проблема рэканструкцыі народнае гаспадаркі, выд. „Плановое хазяйство“, стар. 452—453.

падаркі і капіталістычнага шляху развіцця. Паказальна, аднак, што ў тых выпадках, калі ён зачэпліваў пытанні мэтадологіі плянавання, ён выказваў погляды вельмі блізкія да ахарактарызаваных вышэй поглядаў Громана і Базарава. Прывядзем, напрыклад, цытату з аднаго яго артыкулу, прысьвечанага пытаньням пяцігадовага пляну:

«Нашы заданні будуць рэальныя толькі ў тым выпадку, калі яны будуць адлюстраваннем іменна гэтых сапраўдных рэзультатаў, якія могуць быць дасягнуты нашымі намогамі, што працякаюць у канкрэтных аб'ектах і ў абставінах. Пры якіх-жа умовах мы можам адлюстраваць у нашых плянавых заданнях іменна гэтыя сапраўдныя рэзультаты нашых дзеянняў? Відавочна, што мы можам адлюстраваць іх толькі ў тым выпадку, калі, формулючы заданні, мы прымем пад увагу ня толькі нашы мэты, але з максымальнаю поўнасьцю ўлічым: 1) аб'ектыўнае становішча навакольных гаспадарчых умоў; 2) магчымыя тэндэнцыі іх развіцця; 3) магчымыя рэсурсы і магчымасці нашага ўздзеяння на процэс гаспадарчага развіцця; 4) нарэшце магчымыя рэзультаты нашага ўздзеяння на яго.

Але што значыць улічыць магчымыя тэндэнцыі змены умоў, магчымыя рэсурсы і магчымасці нашага ўздзеяння на процэс гаспадарчага развіцця і нарэшце магчымы рэзультат такога ўздзеяння? Гэта азначае, што ва ўказаных кірунках мы не павінны абмяжоўвацца толькі ведамі сучаснага, але павінны ў вядомай ступені прадабачыць будучае, бо толькі пры наяўнасці некаторага прадабачання мы можам гаварыць пра магчымыя тэндэнцыі развіцця гаспадаркі, пра магчымасці нашага ўздзеяння на яе і пра магчымыя рэзультаты такога ўздзеяння»¹⁾.

Калі расшыфраваць гэтую цытату, то стане яона, што Кандрацьцеў піша тут аб тым-жа прымае генэтычнага пункту погляду, неабходнасьць якога абараняў і Громан. Вышэй мы паказалі, што гэта «мэтадологія» азначае па сутнасці абарону капіталістычнага пляну развіцця нашай эканомікі. Паказальна, што «марксыст» Громан і

¹⁾ „Плановое хозяйство“, 1927 г., № 4, стар. 3.

кулацкі ідэолёг Кандрацьцеў выявілі адзін і той-жа падыход да
задачы і мэтадологіі нашага плянаваньня.

Усё гэта робіць для нас ясным тэя ідэолёгічныя пазыцыі, якія
вызначылі практыку сьвядомых і несьвядомых шкоднікаў, прыймаю-
шых такую актыўную і часамі кіраўнічую ролю ў распрацоўцы падаў-
ляючай большасьці варыянтаў пяцігадовага пляну. Зьвернемся ця-
пер да разгляду гэтых варыянтаў, да высвятленьня канкрэтнага
праяўленьня ў іх ахарактарызаваных намі ўстановак, да параўнаньня
іх з савецкаю сапраўднасьцю.

Ш.ВАРЫЯНТЫ ПЯЦІГАДОВАГА ПЛЯНУ І САВЕДКАЯ САПРАЎДНАСЬДЬ

І. Першыя вопыты прамысловых пяцігодак

Гісторыя распрацоўкі пяцігадовага пляну прадстаўляе сабой доўгі шлях шуканьняў, дасьледваньняў практыкі. Ад першых контураў пяцігадовага пляну да распрацоўкі таго процэсу, які быў зацьверджаны ўрадам СССР, прайшло звыш пяці год. Зацьверджаны варыянт пяцігадовага пляну быў пятым па ліку проектам, распрацаваным у нетрах Дзяржпляну. Проект прамысловай пяцігодкі ВСНГ, які лёг у аснову гэтага варыянту ў галіне прамысловасьці, быў шостым па ліку варыянтам, распрацаваным у нетрах ВСНГ. Гэтая шматлікасьць варыянтаў пяцігодкі сама па сабе сьведчыць аб тых труднасьцях, з якімі сустракаліся нашыя органы пры імкненьні вызначыць гаспадарчыя перспэктывы на пяць гадоў. Адзін варыянт за другім адхіляліся на першых-жа стадыях абгавареньня. Амаль усе варыянты зьмянішлі, як мы пераканамся ніжэй, нават тэмпы таго году, на працягу якога яны распрацоўваліся.

У гісторыі распрацоўкі пяцігадовага пляну можна ўмоўна вызначыць тры пэрыоды: пэрыод першых вопытаў—да распрацоўкі projektu АНААК'у¹⁾ і другога projektu Дзяржпляну, другі пэрыод—ад projektu АНААК'у да XV партыйнага зьезду і нарэшце трэці пэрыод—пасля XV зьезду, калі адбывалася распрацоўка і зацьверджаньне канчатковага варыянту на падставе дырэктыў XV зьезду. Калі граніца паміж другім і трэцім пэрыодам можа быць больш, або менш выразна праведзена на падставе тэй пераможнай ролі, якую адыгралі дырэктывы XV партыйнага зьезду, то граніца паміж першым і другім пэрыодам носіць вельмі ўмоўны характар. Мы лічым

¹⁾ АНААК—„Асобная нарада па аднаўленьні асноўнага капіталу дзяржпром., якая існавала пры ВСНГ.

проект АНААК'у і другі проект Дзяржпляну мяжою паміж гэтымі перыядамі па тэй прычыне, што гэтыя праекты былі першымі варыянтамі, распрацаванымі пад непасрэдным кіраўніцтвам камуністаў і вынесеныя на шырокае абгаварэнне.

Асаблівай увагі заслужвае той факт, што ў распрацоўцы першых варыянтаў пяцігодкі кіруючую ролю гралі шкоднікі. Праўда, судзячы па матэрыялах процэсаў, пераход да сьвядомага, арганізаванага шкодніцтва адбыўся ў большасьці выкрытых шкоднікаў пазьней, ужо пасля распрацоўкі тых варыянтаў пяцігодкі, у якіх яны прымалі сапраўды кіруючы ўдзел. Ня прыходзіцца аднак сумнявацца ў тым, што іх буржуазна-рэстаўратарскія, аб'ектыўна шкодніцкія ўстаноўкі і тэндэнцыі праяўляліся і тады, калі яны не ўваходзілі яшчэ фактычна ў шкодніцкія арганізацыі.

Першы накід пяцігадовага пляну разгледжаны ў ліпені 1923 г. прэзыдыумам Дзяржпляну, датычыўся ня ўсёй народнай гаспадаркі, а толькі адной важнейшай галіны прамысловасьці—мэталюргіі і на і. Плян гэты быў складзены на перыяд 1923/24—1927/28 гг., пад кіраўніцтвам інжынэраў Хрэньнікава і Гартвана, якія аказаліся потым шкоднікамі. Для характарыстыкі ўстановак гэтага пляну паказальна такая вось цытата з растлумачальнай запискі да пляну, падпісаная кіраўніком прамысловай сэкцыі проф. Калінінавым, таксама, як выявілася пазьней, шкоднікам:

«...у сучасны момант цяжкага эаанамічнага крызісу няма падстаў лічыць яго кароткачасовым, а таму мэталюргія РСФСР, суразьмяраючы магутнасьць сваіх заводаў з наяўнасьцю дзяржаўных рэсурсаў і эааномна трацячы гэтыя рэсурсы, павінна разьвіваць толькі туую прадукцыю, якая складае мінімум патрэб краіны і строга адпавядае яе пакупной здольнасьці»¹⁾.

Пры такім становішчы, калі прадукцыя чыгуну складала ў 1922/23 г. толькі 7 проц. даваеннай, а прадукцыя сталі—толькі 14 проц., складальнікі пляну баяліся перавытворчасці і затаварваньня. Адно гэта паказвае ўсю недарэчнасьць і сьмехатворнасьць іх падыходу да вызначэньня перспэктывы. Ня дзіўна, што сапраўднасьць зло насьмяялася як над іх страхамі, так і над іх праектыроўкамі.

¹⁾ Вытрымкі другога разьдзелу, узятыя з артыкулу Струміліна ў часопісу „Плановое хозяйство“, 1930 г., № 12.

У той час як яны намячалі для апошняга году сваёй пяцігодкі—1927/28 г.—продукцыю чыгуну ў разьмеры 1,2 млн. т і для ўсяго пяцігодзьдзя—3,9 млн. т, сапраўдная продукцыя складала ў 1927/28 г.—3,3 млн. т і ва ўсё пяцігодзьдзе—10,4 млн. т, г. зн. амаль у тры разы больш. Тое-ж здарылася і з продукцыяй сталі. У той час, як яны намячалі для 1927/28 г. продукцыю сталі ў разьмеры 1,5 млн. т і для ўсяго пяцігодзьдзя—у разьмеры 3,5 млн. т, сапраўдная продукцыя складала ў 1927/28 г. 4,2 млн. т, а ва ўсё пяцігоддзе—13,6 млн. т. Праект намячаў пусьціць к канцу пяцігодзьдзя толькі 39 домнаў з наяўных 136, пушчана-ж было к 1928 г.—62 лепшых домны. Капітальны ўклад у чорную мэталюргію склаў за пяцігодзьдзе 410 млн. руб. супроць запраектаваных гэтай пяцігодкай 171 млн. руб. Нарэшце, у той час, як гэта пяцігодка намячала страту ў разьмеры 14 млн. руб., у сапраўднасьці быў атрыманы прыбытак у памеры 116 млн. руб.

Наступны вопыт пяцігодкі, распрацаваны ўжо для ўсёй прамысловасьці, плянаванай ВСНГ, пададзена была Калінікавым у прэзыдыум Дзяржпляну ў канцы 1923 г. Гэты праект намячаў больш сьмелыя тэмпы, але сапраўднасьць пераўзышла і яго. У той час як гэты праект намячаў рост агуловай продукцыі прамысловасьці ў 1927/28 г. у адносінах да 1922/23 г. на 182 проц., у сапраўднасьці яна ўзрасла на 318 проц. Выпрацоўка на аднаго рабочага ўзрасла за пяцігодку на 141 проц. супроць запраектаванага гэтым варыянтам росту на 94 проц. Нарэшце капітальныя затраты склалі за пяцігодку 4,3 млн. руб. супроць запраектаваных 443 млн. руб. Такім чынам і гэты варыянт надзвычайна зьменшыў магчымыя тэмпы росту.

Ня лепш была справа і з першымі праектыроўкамі ў іншых сфэрах гаспадаркі. Першая пяцігодка па чыгуначным транспорце на пэрыод 1923/24—1927/28 гг. была распрацавана пад кіраўніцтвам Неопаханава і разглядалася прэзыдыумам Дзяржпляну ў лютым-сакавіку 1924 г. Пяцігодка гэта намячала рост даўжыні эксплёатацыйнай сеткі на 1,8 тыс. км і рост грузавароту на 50 проц. Капітальныя ўклады ў транспорт намячаліся за пяцігодку ў цэлым у разьмеры 403 млн. руб. Дзякуючы таму, што пяцігодка лічыла нямінучым дэфіцыт у разьмеры 107 млн. руб., то капітальныя ўклады праектаваліся за кошт іншых сфэр гаспадаркі.

Гэты праект пяцігодкі сустрэў на прэзыдыуме Дзяржпляну адмоўныя адносіны, хаця ў яго і знайшліся абаронцы. Сапраўднасьць блі-

жэйшых гадоў паказала, наколькі пераўменшанымі і гэсымістычнымі былі гэтыя проектоўкі. У сапраўднасьці даўжыня эксплёатацыйнай сеткі ўзрасла за пяцігодзьдзе на 3 тыс. км, грузаварот—на 160 проц. Замест чакаемага дэфіцыту, чыгункі прынеслі 1.007 млн. руб. чыстага даходу. У рэзультате гэтага капітальныя ўклады склалі 1.069 млн. руб. Пяцігодка Неопіханова была выканана прыкладна ў 2—2¹/₂ гады. Гэта недаацэнка магчымых тэмпаў росту транспорту адлюстроўвала відавочна ня толькі недаацэнку яго ўнутраных магчымасьцяў, але і недаацэнку магчымасьці росту народнай гаспадаркі ў цэлым.

Вялізарную цікавасьць прадстаўляе першая пяцігодка па сельскай гаспадарцы, складзеная пад кіраўніцтвам Кандрацьцева і ўхваленая з невялікімі папраўкамі сельскагаспадарчай сэкцыяй Дзяржпляну. Пяцігодка гэта абгаварвалася ў сельскагаспадарчай сэкцыі ў студзені 1924 г., а ў прэзыдыуме Дзяржпляну—у ліпені 1925 г. У гэтай пяцігодцы знайшлі сваё праяўленьне, як погляды Кандрацьцева на савецкую гаспадарку, так і абумоўленая імі мэтодлёгія плянаваньня. У прадмове зямляну да гэтай пяцігодкі аб мэтодлёгіі яе складаньня заяўлялася вось што:

«Іменна дзякуючы нашай увазе асаблівасьцям сельскай гаспадаркі, усёй пабудове пляну наданы ў значнай ступені генэтычны характар. На падставе гэтага мяркуюмы плян адходзіў ад аналізу тэндэнцыі фактычнага стыхійнага разьвіцьця сельскай гаспадаркі».

Гэта «мэтодлёгія» саўпадае з тэй мэтодлёгіяй, якую абаранялі Громан, Базараў, Кандрацьцеў. Мы паказалі ўжо вышэй, што гэта мэтодлёгія была па сутнасьці рэстаўратарскаю. Будуючы пяцігодку на падставе стыхійных тэндэнцыяў разьвіцьця сельскай гаспадаркі, яны ігнаравалі магчымасьць магутнага ўздзеяньня на яе разьвіцьцё, магчымасьць яе соцыялістычнай рэканструкцыі. Плян выходзіў з неабходнасьці разьвіцьця ў адных раёнах хутарскай і адрубнай формы землярарыстаньня, у другіх пасялковы-адрубнай формы, або фэрмерскай гаспадаркі амэрыканскага тыпу. Плян прапагандаваў пашырэньне арэнды зямлі і ўжываньне наёмнай працы. Разам з тым ён выказваўся за паслабленьне падатковага націску на больш высокія групы сялянскіх гаспадарак.

Такім чынам пяцігодка Кандрацьцева брала ў асноўным устаноўку на кулака.

Партыя пайшла, як вядома, па іншаму шляху—па шляху сыстэматычнага выцяснення кулака. Тым больш паказальна, што тэмпы росту сельскай гаспадаркі аказаліся ў сапраўднасьці вышэй кулацкай пяцігодкі Кандрацьцева. У той час як пяцігодка накідала рост засеўнай плошчы ў 1928 г. у адносінах да 1923 г. на 36 проц., у сапраўднасьці яна ўзрасла на 40 проц., дасягнуўшы 110 млн. га, супроць 106 млн. га, вызначаных пяцігодкаю. Жывёла ў пераводзе на буйную ўзрасла к 1928 г. на 38 проц. супроць праектаванага пяцігодкаю росту на 29 проц. у той час, як кулацкі агент Кандрацьцеў намячаў уклады ў сельскую гаспадарку за пяцігодку ў разьмеры 450 млн. руб., сапраўднае фінансаваньне сельскай гаспадаркі складала 1170 млн. р. г. эн. у 2½ разы больш. Пры гэтым на забеспячэньне сельскай гаспадаркі машынамі было затрачана ў 4½ разы больш, чым намячалася праектам Кандрацьцева.

Такім чынам першыя спробы пабудовы пяцігодак па галінах народнай гаспадаркі былі надзвычайна мізэрнымі. Складальнікі гэтых пяцігодак ня толькі аказаліся няздольнымі прадбачыць наша разьвіцьцё на працягу пяцігодкі, але як правіла, да немагчымасьці зьмянішалі нават тэмпы і магчымасьці таго году, на працягу якога складалася пяцігодка. Хаця кіруючую ролю ў распрацоўцы гэтых праектаў пяцігодкі гралі звычайна буржуазныя спэцыялісты, непаразумьне асаблівасьцям нашай сыстэмы гаспадаркі і ўласьцівых ёй пераваг наплядалася ў той пэрыод і сярод часткі гаспадарнікаў-комуністаў. Усё ж у гэтых першых праектах больш выяўляўся ўплыў буржуазных установак сьвядомых і несьвядомых шкоднікаў. У плянавых органах гэтыя праекты сустракалі з боку часткі комуністаў рашучы адпор.

2. Другі пэрыод—да XV партзьезду

Пэрыод больш паглыбленай распрацоўкі праектаў пяцігадовага пляну пачаўся, уласна кажучы, з распрацоўкаю першай прамысловай пяцігодкі ў ВСНГ АНААКам пад кіраўніцтвам т. Пятакова, і другой пяцігодкі Дзяржпляну, пад кіраўніцтвам т. Струміліна¹⁾. Хаця абодвы гэтыя праекты, як мы зараз пакажам, былі глыбока памылко-

¹⁾ Першай пяцігодкаю Дзяржпляну мы лічым у даным выпадку не пяцігодку Каліннікава, а праект, распрацаваны таксама пад кіраўніцтвам Струміліна і дакладзены ім у 1926 г. на зьездзе плянавых органаў СССР. Гл. часопіс „Плановое хазяйства“, 1926 г., № 4, артыкул Струміліна.

вими, яны ўсё-ж характарны тым, што распрацоўваліся вялікімі колектывамі работнікаў пад непасрэдным кіраўніцтвам камуністаў і падлягалі параўнаўча шырокаму абгаварэнню. Нездавальняючасць гэтых праектаў аказалася настолькі відавочнай, што ВСНГ і Дзяржплану вымушаны былі адхіліць гэтыя варыянты і прыступіць да распрацоўкі новых варыянтаў. Прыведзеная ніжэй табліца (гл. стар. 41) дае агульнае яўленьне аб тых тэмпах росту прамысловасці, якія намячаліся трыма паслядоўнымі варыянтамі ВСНГ і двума варыянтамі Дзяржплану¹⁾. Пры параўнанні даных гэтай табліцы трэба мець на ўвазе, што праекты Дзяржплану былі адпраўнымі, г. зн. разлічанымі на менш спрыяючыя ўмовы гаспадарчага развіцця і намячалі зусім пэўныя маштабы назапленняў і ўкладаў, а праекты ВСНГ—оптымальнымі, г. зн. разлічанымі на поўную напружанасць волевых сіл і матэрыяльных рэсурсаў у даволі спрыяючых знешніх абставінах. Варыянты ВСНГ уключаліся звычайна ў праекты Дзяржплану ў якасці оптымальных варыянтаў.

Пры праглядзе табліцы кідаецца ў вочы той факт, што ўсе прыведзеныя ў ёй варыянты намячалі патухаючую, г. зн. крывую тэмпаў прыросту капітальных укладаў і агуловай прадукцыі, што зніжаецца па гадох. Першы-ж праект ВСНГ—праект АНААКу—намячаў нават з трэцяга году пяцігодкі абсалютнае зніжэнне капітальных укладаў. Такім чынам першыя праекты, распрацаваныя да XV зvezду, выходзілі з меркавання, што рэканструкцыйны перыяд, у адзнаку ад аднаўлення, будзе характарызавацца патухаючымі тэмпамі, якія ўсё зніжаюцца. Мы пераканаліся вышэй, што падобную ўстаноўку ўзмоцнена прапагандаваў Базараў, даводзіўшы, што з вычарпаннем адноўленых і звышадноўленых магчымасцяў тэмпы росту будуць няўхільна зніжацца. Тая акалічнасць, што першыя праекты выходзілі з тэй-жа ўстаноўкі, тлумачыцца ня толькі ўплывам буржуазных спецыялістаў на працэс распрацоўкі гэтых праектаў і тым, што падобная злосная пераацэнка магчымасцяў рэканструкцыйнай эпохі выражала ў той перыяд погляды некаторай праслойкі камуністаў-гаспадарнікаў і плянавікоў.

¹⁾ Чацьверты праект Дзяржплану прадстаўляў сабою выпраўлены трэці праект з улікам трох зьмен і 7-гадзіннага рабочага дня. Яго оптымальны варыянт амаль супадаў з трэцім праектам ВСНГ і мы ня бачым патрэбы яго закранаць. Апублікаваны ён у „Плановом хозяйстве“ 1927 г., № 11—12.

Динаміка капітальних укладаў у дзяржпрамысловасьці па гадох¹⁾

Гады	У нязьменных цэнах									
	1-шы проект ВСНГ		2-гі проект ВСНГ		3-ці проект ВСНГ		2-гі проект Дзяржпляну		3-ці проект Дзяржпляну	
	У млн. руб.	У % да мінулага году	У млн. руб.	У % да мінулага году	У млн. руб.	У % да мінулага году	У млн. руб.	У % да мінулага году	У млн. руб.	У % да мінулага году
1925/26	935	—	—	—	—	—	781	—	—	—
1926/27	1549	165,5	—	—	—	—	918	117,4	988	—
1927/28	1454	93,5	1179	113,3	1269	126,9	1142	124,4	1250	126,5
1928/29	1251	86,2	1318	112,0	1542	121,5	1185	103,6	1383	110,6
1929/30	959	76,5	1381	104,8	1689	109,5	1206	101,9	1498	108,3
1930/31	—	—	1395	10,0	1798	106,5	1205	100,0	1588	106,1
1931/32	—	—	1452	104,0	1957	106,8	—	—	1671	105,2

Динаміка росту агулай прадукцыі дзяржпрамысловасьці па гадох¹⁾
(прырост у процантах за год, у нязьменных цэнах)

Гады	1-шы проект ВСНГ	2-гі проект ВСНГ	3-ці проект ВСНГ	2-гі проект Дзяржпляну	3-ці проект Дзяржпляну
1926/27	31,6	—	—	18,9	13,3
1927/28	27,9	16,3	18,0	13,6	16,5
1928/29	15,5	13,1	16,4	10,5	12,4
1929/30	15,0	13,7	17,4	9,8	10,9
1930/31	—	10,5	13,7	9,1	10,6
1931/32	—	10,0	12,9	—	10,0

¹⁾ Крыніцы:

- 1-шы проект ВСНГ—„Матэрыялы НААК“, сэрыя III, перспэктывы разьвіцьця прамысловасьці, выд. V. „Прамыздав. 1927 г.
- 2-гі проект ВСНГ—„Матэрыялы да пяцігадовага пляну разьвіцьця прамысловасьці СССР“. Дзяржтэхвыдав. 1927 г.
- 3-ці проект ВСНГ—„Контрольныя лічбы пяцігадовага пляну разьвіцьця прамысловасьці СССР“. Дзяржтэхвыдав. 1927 г.
- 2-гі проект Дзяржпляну—„Перспэктывы разгортваньня народнай гаспадаркі СССР“. Дзяржплан СССР. 1927 г.
- 3-ці проект Дзяржпляну—„Перспэктыўная арыентыроўка на 1927/28—1931/32 г. г.“,—„Плановое хозяйство“. 1928 г.

У гэтых адносінах вельмі цікавы і паказальны той факт, што ідэя затухаючай крывой асабліва рэзка выяўлялася ў праекце АНААКу, які распрацоўваўся пад кіраўніцтвам т. Пятакова, які быў тады трацкістам. Звышіндустрыялізм трацкістаў не перашкодзіў аднак т. Пятакову лічыць няўхільным рэзкае зніжэнне тэмпаў нашага росту ў рэканструкцыйную эпоху. Ніжэй мы пакажам, што гэта такая недаацэнка магчымасцяў рэканструкцыйнай эпохі наогул тыпова для трацкізма.

Між тым неабходна адзначыць, што XV партыйная канфэрэнцыя, якая адбылася ў лістападзе 1926 г., дала па гэтым пытанні іншую ўстаноўку, апраўданую далейшым развіццём.

«Неабходна імкнуцца да таго, каб у адносна мінімальны гістарычны тэрмін дагнаць, а потым перавысіць узровень індустрыяльнага развіцця перадавых капіталістычных краін...

Было-б памылковым думаць, што тэмп развіцця народнай гаспадаркі ў будучым не перавысіць тэмпу даваеннага або нават будзе ніжэй за яго. Такі погляд ня ўлічвае таго, што па меры ажыццяўлення пляну прамысловага будаўніцтва адчлняюцца ўсё новыя і новыя магчымасці для чарговага павялічэння тэмпу развіцця як прамысловасці, так і сельскай гаспадаркі, адкрываюцца ўсё большыя перспектывы па скарыстоўванні ўсіх унутраных рэсурсаў СССР. Такі погляд ня ўлічвае таксама і ўсіх карэнных зьмен, якія адбыліся ў гаспадарцы Савецкага Саюзу і адрозніваюць яго ад гаспадаркі капіталістычных краін. Гэтыя адрозніванні, што выражаюцца ў першую чаргу ў знішчэнні прыватнай уласнасці на асноўныя сродкі вытворчасці і ў плянавым кіраўніцтве ўсёй гаспадаркаю, ператвараюцца ўсё больш і больш па меры далейшага развіцця гаспадаркі ў гіганцкія перавагі, што забяспечваюць значна больш хуткі тэмп развіцця ў параўнанні з даваенным перыодам і тэмпам развіцця капіталістычных краін.

Рэалізацыя гэтых пераваг у практычным будаўніцтве складае важнейшую задачу партыі ў перыод соцыялістычнай перабудовы ўсёй народнай гаспадаркі».

Цьгата гэта паказвае, з якой надзвычайнай яснасцю і выразнасцю вырашала праблему тэмпу рэзолюцыя XV партконференцыі, як правільна намячала яна магчымасці бліжэйшых рэканструкцыйных гадоў. Наперакор пэсымістычным ацэнкам магчымасці рэкон-

струкцыйнага перыяду траджкістамі і правымі, партыя ўжо ў канцы 1926 году намячала ўсходзячую крывую тэмпаў росту для рэкаструкцыйнага перыяду.

Аднак, гэта ўстаноўка вельмі цяжка ўспрыёмалася часам і такімі таварышамі, якія суб'ектыўна імкнуліся праводзіць генэральную лінію партыі. У гэтых адносінах вельмі паказальна пазыцыя т. Струмліна, кіраваўшага распрацоўкаю першых прэектаў пяцігодкі ў Дзяржплане, у тым ліку разгледжаных тут намі—другога і трэцяга. У дыскусіі аб трэцім прэекце Дзяржплану («Пэрспэктывуная орыентыроўка», 1928 г.), якая адбылася ў 1928 г., т. Струмлін абараняў правільнасьці патухаючай крывой для бліжэйшай пяцігодкі. Выступаючы супроць нас па гэтым пытаньні ў дыскусіі ў Комакадэміі аб пяцігадовым пляне і ў спецыяльнай дыскусіі на старонках «Большавіка», т. Струмлін заяўляў наступнае:

«Тав. Матылёў апрыйоры вырашае пытаньні на карысьць узрастаючых тэмпаў нават для першай пяцігодкі. Я думаю, што гэтае пытаньне так апрыйорна не вырашаецца. Патрэбна ацаніць усе тыя канкрэтныя факты, з якіх мы выходзім, і праверыць іх... Калі вызначаш тэмпы на некалькі гадоў наперад, можна пралічыцца. Але ва ўсякім выпадку ня трэба забывацца і аб тым, што высокія тэмпы разьвіцьця не даюцца дарма. Яны не выпадкова прыводзяць на гэтую кафэдру т. Шаніна з перасьцярогамі супроць перананпружаньня. 23 проц. мы атрымаем. Да гэтага нас прымушае абвастрэньне таварнага голаду. Але гэта звязана з пагрозай перананпружаньня і зусім зразумела, што мы ня можам прэектаваць сьвядома на цэлую пяцігодку наперад хронічнае перананпружаньне»¹⁾.

«...на працягу бліжэйшых 4—5 гадоў, як паказвае нам канкрэтны аналіз намечаных затрат і іх эфэктаў, мы ў лепшым выпадку будзем мець рост па прамой або нават лёгкае затуханьне прамой росту. Тав. Матылёў і ў гэтым пункце ня згодны з намі, яму хацелася-б, як бачна, наогул зьнішчыць ужываньне ў нашай плянавай практыцы розных патухаючых крывых»²⁾.

Такім чынам, нават камуніст т. Струмлін ужо ў 1928 г. усё яшчэ лічыў няўхільнай патухаючую крывую, дапушчаючы ў лепшым вы-

¹⁾ „Аб пяцігадовым пляне разьвіцьця народнай гаспадаркі СССР“, стар. 110-111.

²⁾ „Большавік“, 1928 г., № 13—14, стар. 114.

падку рост па прамоі, г. зн. паслабленыя тэмпы гадавога прыросту. Гэта пазыцыя бязумоўна зьяўлялася ў яго рэзультатам вузка эмпірычнага падыходу да праблемы тэмпу. Тэорытычную абумоўленасць няўхільнасьці ўзыходзячай крывой тэмпаў росту т. Струмілін адкідаў як «апрыорнае». Падобная недаацэнка пераваг нашай сыстэмы гаспадаркі і магчымай іх рэалізацыі на працягу бліжэйшага пяцігодзьдзя і прывяла да тых мінімалісткіх, «паўзучых» тэмпаў, якія намячаліся першымі прэектамі. Хаця суб'ектыўна т. Струмілін ня лічыў сябе прыхільнікам правых укланістаў, — яго пазыцыя аб'ектыўна была праваапортуністычнай.

Побач з гэтым нямалы ўплыў на гэтыя прэекты пяцігодак аказалі і шкодніцкія элемэнтны, як несьвядомыя, так і свядомыя. Нават у падрыхтоўцы тых прэектаў, якія распрацоўваліся пад кіраўніцтвам камуністаў, вялізарны ўдзел прымалі асобы, выкрытыя потым як шкоднікі. Другі прэект ВСНГ распрацоўваўся нават пад кіраўніцтвам меншавіка-шкодніка Гінзбурга.

У рэзультате ўсе гэтыя прэекты выявіліся нездавальняючымі. Савецкая сапраўднасьць зло насмяялася над іх паўзучымі тэмпамі.

Сапраўдныя тэмпы росту на працягу гадоў, ахопленых гэтымі пяцігодкамі, ахарактарызаваны ў наступнай табліцы.

Дынаміка сапраўднага росту дзяржпрамысловасьці СССР

Г о д ы	Капітальныя ўклады ў цэнах адпаведных гадоў		Агульная прадукцыя, прырост у процантах у нязьменшаных цэнах
	У мільярдах рублёў	У % да мінулага году	
1926-27	1,1	—	19,0
1927-28	1,5	137	23,3
1928-29	1,6	113	24,5
1929-30	3,0	188	25,0
1931 г. (конт. лічбы) ¹⁾	6,3	210	45,0

¹⁾ Уклады ў прамысловасьць з жыбудаўніцтвам намечаны былі кантрольнымі лічбамі ў 1931 г. у разьмеры 6,7 млрд. руб., а з электрыфікацыяй—7,5 млрд. руб. Пры гэтым чыстыя ўклады ў прамысловасьць намечаны былі кантрольнымі лічбамі ў разьмеры 5,5 млрд. руб., але потым авялічаны былі дадаткова на 770 млн. р.

Табліца паказвае, што сапраўдныя капітальныя ўклады, і тэмпы прыросту прадукцыі прамысловасці рэзка перавысілі наметкі пяцігодка. Пры гэтым—што асабліва паказальна—прадраканьне патухаючай крывой з трэскам правалілася. Савецкая сапраўднасьць падвердзіла правільнасьць устаноўкі XV партыйнай канфэрэнцыі, а не опартуністычных варыянтаў пяцігодка. Тэмпы аказаліся сыстэматычна ўзыходзячымі. Аб'ём капітальных укладаў, кожны год узрастаючы і абсалютна і адносна, аказаўся ў рэзультате гэтага нават у паніжаных цэнах перавышаючым наметкі пяцігодка. У нязьменшаных-жа цэнах гэта перавышэньне яшчэ больш значнае.

У сьвятле той характарыстыкі пераваг савецкай сыстэмы гаспадаркі, якая дана ў папярэднім разьдзеле, нічога дзіўнага ў гэтым няма. Гэтыя пераваті, як паказана вышэй, утвараюць у савецкай гаспадарцы магчымасьці куды больш хуткага тэмпу накапленьня, чым калі-небудзь у капіталістычных краінах. Ліквідацыя спажываньня народнага даходу зямляўласьнікамі і капіталістамі, плянавае кіраўніцтва ўсёй народнай гаспадаркаю, рэзкае паніжэньне выдаткаў звароту, народна-гаспадарчых фондаў, нагрузка сродкаў вытворчасці, пераход да трох зьмен і да бесьперапыннага тыдню і г. д.—усё гэта разам з бальшавіцкаю барацьбою за тэмпы, з ростам вытворчага ўздыму ў масах і соцыялістычнымі формамі працы—соцсаборніцтва, ударніцтва, сустрэчны прамфінплян і г. д.—зрабіла магчымым наша разьвіцьцё такімі тэмпамі, якія і ня мысьліліся складальнікамі першых варыянтаў пяцігодкі.

3. Трэці перыод—пасля XV парт'езду

Новы этап у распрацоўцы пяцігадовага пляну наступіў пасля XV зьезду ў сувязі з тымі дырэктывамі, якія апошні даў па пытаньні аб прынцыпах пабудовы пяцігадовага пляну. Дырэктывы XV зьезду падкрэсьлівалі неабходнасьць забесьпячэньня нарастаючага тэмпу на больш доўгі перыод, пастаноўкі ў цэнтры ўвагі энэргічнай і напружанай работы па соцыялістычнай рацыяналізацыі народнай гаспадаркі, забесьпячэньня найбольш хуткіх тэмпаў разьвіцьця цяжкай індустрыі і г. д.

Ня гледзячы, аднак, на наяўнасьць гэтых дырэктыў, адпаведны плян пяцігодкі быў распрацованы не адразу. Пасля XV зьезду у ВСНГ было распрацована паслядоўна тры проекты пяцігодкі, з якімі толькі апошні—шосты аказаўся ў асноўным адпавядаючым

партыйным дырэктывам. Паралельна ішла распрацоўка пяцігодак і ў другіх ведамствах. Дзяржплян, апіраючыся на работу ведамстваў, энэргічна падрыхтоўваў канчатковы варыянт пяцігодкі.

Ніжэйпаданых табліцы (гл. стар. 47) характарызуюць варыянты прамысловых пяцігодак, распрацаваных пасля XV зvezду.

У першай з гэтых табліц, у адрозніванне ад мінулай (гл. стар. 44) капітальныя ўклады паказаны не ў нязменных цэнах, а ў паніжаных цэнах адпаведных гадоў. Такім чынам у нязменных цэнах аб'ём капітальных укладаў намячаўся яшчэ больш значным.

Другая табліца паказвае, што чацьверты проект ВСНГ (дырэктывы плянава-эканамічнага кіраўніцтва ВСНГ СССР) упяршыню намяціў стабільны прырост прадукцыі прамысловасці ў размеры 18 проц. у год. Што датычыцца капітальных укладаў, то тэмп іх прыросту ў цэнах адпаведных гадоў намячаўся гэтым проектам патухаючым. Усё-ж калі прыняць пад увагу, што ў нязменных цэнах яны аказваліся куды вышэй, то трэба прызнаць, што гэты проект зрабіў і ў гэтым пытанні значны крок наперад у параўнанні з мінулымі.

Аднак чарговы проект, распрацаваны на падставе гэтых дырэктыў, зноў паўтарыў істотныя недахопы мінулых прайектаў. Першая табліца паказвае, што гэты—пяты проект ВСНГ намячаў рэзка патухаючую крывую капітальных укладаў. У цэнах адпаведных гадоў яны ў апошнія два гады пяцігодзья зніжаліся нават абсалютна. Разам з тым гэты варыянт зноў намяціў патухаючую крывую тэмпаў прыросту прадукцыі.

У зыходзячая крывая тэмпаў прыросту прадукцыі была ўпершыню праектавана шостым варыянтам ВСНГ. Аднак і ў гэтым варыянце ў другім і пятым годзе пяцігодзья тэмпы прыросту прадукцыі ўсё-ж крыху знізіліся. Сапраўдную ў зыходзячую крывую тэмпаў прыросту прадукцыі намяціў толькі зацверджаны плян, які прадстаўляў оптымальны варыянт зводнага прайекту Дзяржпляну.

Такім чынам патрабавалася шэсьць прайектаў ВСНГ і пяць прайектаў Дзяржпляну, каб была нарэшце праектавана ўзыходзячая крывая тэмпаў прыросту прамысловай прадукцыі. Гэты факт паказвае, наколькі моцным і значным было даўленне шкодніцкіх і опартуністычных устаноў і ўяўленьняў у нашых плянуючых апаратах па пытанні аб магчымасцях нашага развіцця, што адчынялі перавагі нашай савецкай сыстэмы. Усё-ж партыйнае кіраўніцтва

Динаміка капітальних укладаў у дзяржпрамысловасць на гадох ¹⁾
(у дэнах аднаведных гадоў)

Г о д ы	4-ы проект ВСНГ		5-ы проект ВСНГ		6-ы проект ВСНГ		Зацьвер- джаны плян	
	У млн. руб.	У % да мі- нулага году	У % да мі- нулага году	У млн. руб.	У % да мі- нулага году	У млн. руб.	У % да мі- нулага году	
1927-28	1250	—	—	1585	—	1318	—	
1928-29	1500	120,0	—	1977	127,2	1659	125,9	
1929-30	1700	113,3	139,6	2683	135,3	2331	140,5	
1930-31	1875	110,3	107,3	3393	126,4	2880	123,6	
1931-32	2019	107,7	99,0	3589	105,9	3165	109,9	
1932-33	2200	108,9	91,7	3697	103,0	3465	109,5	

Динаміка росту агуловай прадукцыі на гадох ¹⁾
(Прырост у процантах за год, у нязьменных цэнах)

Г о д ы	4-ы проект ВСНГ	5-ы проект ВСНГ	6-ы проект ВСНГ	Зацьвер- джаны плян
1927-28	23,1	—	—	—
1928-29	18,3	19,8	21,9	21,4
1929-30	18,3	17,3	20,2	21,5
1930-31	18,4	17,7	21,8	22,1
1931-32	18,4	17,5	22,6	23,8
1932-33	18,4	14,4	22,4	25,2

¹⁾ Крыніцы:

1. 4-ы проект ВСНГ—„Торгово-прамышленная газета“ ад 26 красавіка 1928 г., № 97.
2. 5-ы проект ВСНГ—„Эканамічная жыць“ 1928 г., № 188 і № 204.
3. 6-ы проект ВСНГ—„Контрольныя лічбы пяцілетняга пляна „прамышлен-
носьці“, Гостэхіздат, 1929 г.
4. Зацьверджаны плян—„Пяцілетні план народнаэканамічнага будаўніцтва СССР“, „Плановае хваляство“ 1929 г.

перадолела гэтыя тэндэнцыі і ідэя ўзыходзячай крывой тэмпаў прыросту прадукцыі канчаткова ўзяла верх у плянаваньні. Тым ня менш, савецкая сапраўднасьць пераўзыхла, як паказана было вышэй, і наметкі зацьверджаньняў пяцігодкі.

У той час як пяцігодка намячала прырост агуловай прадукцыі прамысловасьці ў 1928/1929 г. на 21,4 проц. і ў 1929/30 г.—на 21,5 проц., сапраўдны прырост склаў адпаведна 24 і 25 проц. У рэзультаце гэтага за першыя два гады агуловая прадукцыя прамысловасьці ўзрасла на 4 проц. больш, чым намячалася пяцігодкаю. Намечаны ў 1931 г. прырост прамысловай прадукцыі на 45 проц. перавышае ў два разы наметку пяцігодкі для трэцяга году.

У рашаючых галінах цяжкой індустрыі пяцігодка ажыцьцяўляецца ў 2½—3 гады. У тэрмін каля 2½ гадоў яна выконваецца па нафце, медзі, агульным машынабудаўніцтве, аўтотрактарным і сельскагаспадарчым машынабудаўніцтве, суднобудаўніцтве і паравозабудаўніцтве. У тэрмін каля 3 гадоў намячаецца выкананьне пяцігодкі па электротэхніцы, каменным вугалі, торфу, цукру. Па цяжкой прамысловасьці ў цэлым пяцігодка павінна быць выканана ў 3 гады, па ўсёй прамысловасьці, плянуемай ВСНГ—у тэрмін каля 3½ гадоў.

З галін цяжкой індустрыі застаецца толькі чорная мэталюргія. У ёй пяцігодка, тройчы перакроеная і даведзеная з 8 млн. т да 17 млн. т, будзе мусіць выканана ў 4 гады. Аднак і гэта зьяўляецца гіганцкаю перамогаю, бо рэканструкцыя чорнай мэталюргіі наталкалася на асобныя цяжкасьці. У адставаньні чорнай мэталюргіі шкодніцтва адыграла, як вядома, асабліва значную ролю. У прыватнасьці шкоднікі імкнуліся рознымі сродкамі паменшаць плян у галіне мэталюргіі. Прывядзем напрыклад паказаньне шкодніка Чарноўскага на процэсе «Прампартыі»:

«Спачатку Гартман, член нашага металёвага цэнтру, прапанаваў для пяцігодкі лічбу ў 5 млн. т, т. Калінікаў не згадзіўся з гэтай лічбаю, лічачы, што яе нават праводзіць нельга, прапанаваў паставіць 6 млн. т. Зразумела, гэта лічба для пяцігодкі была вельмі малай, таму што мы ўжо зараз маем звыш 5 млн. т за мінулы год. Потым паставілі ў якасьці оптымальнага варыянту 8 млн. т, і атрымалася так: 6 млн.—8 млн. Такім чынам Дзяржплянам прапанавалася зацьвердзіць лічбу 6 млн., якая потым павялічылася да 8 млн., а ВСНГ настойваў на 8 млн. Пасьля гэтага прайшло месяцы два абгаварэньняў. Была вызначана кон-

фэрэнцыя па мэтале забеспячэнні, і на гэтай канфэрэнцыі ўрэшце была прынята лічба ў 10 млн. т ужо па настойлівым ўказанні ВСНГ. Такім чынам адразу мы падняліся з 5 млн. да 10 млн. т.

Потым, як вядома, была ўстаноўлена ўрадам як оптымальная лічба ў 17 млн. т, да якой патрэбна было імкнуцца, як да вызначанай мэты, але пакуль - што дакладны плян масіца на 10 млн. т »¹⁾.

Такім чынам буйнейшыя спецыялісты, плянаваўшыя ў ВСНГ і Дзяржпляне чорную металургію, узмоцнена памяншалі магчымыя тэмпы яе росту. Партыйнаму кіраўніцтву даводзілася перадольваць супраціўленне гэтых спецыялістаў, ня выяўленых яшчэ тады, як шкоднікаў. Больш таго даводзілася перадольваць у гэтым пытанні і аналёгічныя ўстаноўкі меншавікоў, працаваўшых тады ў Дзяржпляне ў кіруючых ролях. Так, напрыклад, Базараў пісаў у 1928 г. наступнае:

«Для таго каб дасягнуць запраектаваных к канцу пяцігодкі вышпаўкі чыгуну (7,6 млн. т), неабходна, па думцы спецыялістаў, у максымальнай ступені выкарыстаць усе існуючыя прадпрыемствы і зверху гэтага пабудаваць тры новых металургічных заводы вельмі значнай, нябывалай яшчэ ў нас магутнасці, і прытым пабудаваць іх з такім разьлікам, каб у пятым годзе яны далі на рынак поўную прадукцыю (у агульнай складанасці да 100 млн. пудоў чыгуну). Фізычна ў гэтым заданні няма нічога немагчымага, але яно ў шмат разоў перавышае ўсё тое, чаго нам да гэтых часоў удавалася дасягаць у нашым прамысловым будаўніцтве»²⁾.

Нават плян у 7,6 млн. т чыгуну здаваўся Базараву празмерным і ажыццявіць які можна з вялікімі цяжкасцямі. Гэта дружная ўстаноўка шкоднікаў усіх політычных колераў затрымлівала, зразумела, выяўленне сапраўдных магчымасцяў уздыму чорнай металургіі. Тым больш паказальна, што партыйнае кіраўніцтва ўсё-ж перадала гэта супраціўленне і змагла забяспечыць сапраўдныя тэмпы уздыму чорнай металургіі. Для забеспячэння праграмы чыгуну ў 17 млн. т. урад, зверху намечанай пяцігодкаю пабудовы глянцікі

¹⁾ „Правда“ ад 7 сьнежня 1930 г.

²⁾ „Экономическое обозрение“, 1928 г., № 6, стар. 62.

заводаў, вырашыў пачаць пабудову на поўдні 5 новых домнаў ды апрача таго прыступіць да пабудовы 3 новых заводаў—Тульскага, Ліпецкага і Сінарскага.

Наогул факт пераўмяншэння пяцігодкаю магчымасці росту дзякой індустрыі быў выяўлены вельмі хутка, на працягу першага-ж году яе дзеяння. У рэзультате гэтага наметкі яе ў радзе важнейшых галін былі перагледжаны ды істотна павялічаны. Так, напрыклад, наметка па чыгуне павялічана для апошняга году пяцігодздыя з 10 млн. т да 17 млн. т, па сталі—з 10,4 млн. т да 20 млн. т, па каменным вугалі—з 75 млн. т да 130 млн. т, па нафце—з 21,7 млн. т да 41 млн. т, па медзі—з 84,5 тыс. т да 265 тыс. т, па цэманце—з 40 млн. бочак да 100 млн. бочак, па трактарах—з 53 тыс. штук да 150 тыс. штук, па аўтамабілях—з 105 тыс. штук да 200 тыс. штук, па выпрацоўцы электраэнергіі—з 22 млрд. квт-г да 33 млрд. квт-г, па агульным машынабудаўніцтве—з 2.100 млн. р. да 6 тыс. млн. руб., па сельгасмашынабудаўніцтве—з 610 млн. руб. да 2 млрд. руб., па абутку—з 80 млн. пар да 190 млн. пар і г. д.

Усё гэта паказвае, наколькі значна перавысіла савецкая сапраўднасць нават наметкі зацверджанага пяцігадовага пляну. Тым больш значная розніца паміж сапраўднасцю і наметкамі першых варыянтаў пяцігодкі.

Вялізарную ролю ў пераўмяншэнні магчымых тэмпаў росту агуловай прадукцыі адыграла памяншэнне магчымага аб'ёму накапленняў і капітальных укладаў.

Прыведзеная вышэй табліца, характарызуючая сапраўдны ўклад, паказвае, што нават у першыя годы аб'ём капітальных укладаў аказаўся вышэй наметак зацверджанага пяцігадовага пляну. Тым менш падстаў чакаць затрымання тэмпаў прыросту ў апошнія два гады пяцігодкі. Неабходнасць узмацнення тэмпаў росту капітальных укладаў у прамысловасць у апошнія два гады пяцігодкі яна можа выклікаць сумненняў. Перш ад усяго гэта дыктуецца задачай—дагнаць і перагнаць перадавыя капіталістычныя краіны. Толькі пры ўмове далейшага росту капітальных укладаў у прамысловасць нарастаючымі тэмпамі, гэта задача зможа ажыццявіцца у самы кароткі тэрмін. Далей, бяз значнага росту капітальных укладаў у прамысловасць у апошнія два гады яна можа адстаць у сваім росьце ў дзюім пяцігодзды ад прад'яўляемых да яе запатрэбаванняў. У бліжэйшыя пяцігодкі кожны новы этап будзе высюваць перад прамысловасцю новыя задачы і патрабаваць яе далейшага ўзмоцненага

ўздыму, дапасаванага да тэмпаў уздыму іншых сфэр народнай гаспадаркі. Шырокае чыгуначнае, комунальнае і г. д. будаўніцтва і ўзмацненне індустрыялізацыі сельскай гаспадаркі будуць прад'яўляць да прамысловасці ўсё новыя і новыя запатрабаванні. Задача забеспячэння абароназдольнасці краіны будзе таксама патрабаваць далейшага хуткага пашырэння прамысловасці.

Можа аднак здавацца, што неабходнасць узмацнення капітальных укладаў у іншыя сфэры гаспадаркі (пяцігодкаю вызначаны значны рост капітальных укладаў у транспорт—ад 1128 млн. руб. у 1928-29 г. да 3105 млн. руб. у апошнім годзе пяцігодкі) і ў культурнае будаўніцтва абмоўлівае затрыманне тэмпу прыросту капітальных укладаў у прамысловасць. Аднак у межах першага пяцігодзьдзя ўзмацненне ўкладаў у іншыя сфэры гаспадаркі ня можа і не павінна адбывацца за кошт змяншэння іх у прамысловасці. У сапраўднасці аднак у гэтым няма і вялікай патрэбы. Дадатковае накапленне для ўзмацнення ўкладаў як у прамысловасць, так і ў іншыя сфэры гаспадаркі можа быць атрымана шляхам далейшай рэалізацыі рознастайных магчымасцяў, якія нараджаюць перавагамі нашай сістэмы гаспадаркі. Вялізарную ролю ў гэтым кірунку павінна адыграць узмацненне тэмпаў якаснага росту.

4. Тэмпы якаснага росту прамысловасці ў варыянтах пяцігодкі

Шосты проект ВСНГ вызначаў рост прадукцыйнасці працы на 95 проц. і зніжэнне сабекошту на 32 проц., зніжэнне адпускных цен на 24 проц. Зацверджаны пяцігадовы плян гэтыя тэмпы ўзмацніў: рост прадукцыйнасці працы вызначаны на 110 проц., зніжэнне сабекошту—на 35 проц. Пры гэтым пастанова Саўнаркому і зьезду саветаў, зацвердзіўшыя гэты плян, падкрэсьлівалі неабходнасць перавышэння гэтых тэмпаў якаснага росту.

Неабходнасць перавышэння нават гэтых павышаных тэмпаў якаснага росту здаецца нам відавочнаю. Пра такім зніжэнні сабекошту мы наблізіліся-б к канцу пяцігодкі толькі да даваеннага ўзроўню сабекошту ў расійскай прамысловасці. Між тым узровень сабекошту быў у даваеннай Расіі прыблізна ў $1\frac{1}{2}$ —2 разы вышэй, чым у перадавых капіталістычных краінах, а ў сучасны момант ён вышэй прыблізна ў $2\frac{1}{2}$ —3 разы. Калі ўлічыць, што абвастрэнне праблемы рынку ў пасьляваенным капіталізме прымушае капіталістычныя прадпрыемствы ўзмоцнена нацыяналізаваць вытворчасць у

мэтах зніжэння сабекошту, што стане ясным, што пры такіх тэмпах якаснага росту будзе вельмі затрымана ажыццяўленне задачы дагнаць у гэтым кірунку перадавыя капіталістычныя краіны. Суадносіны ўзроўняў цэн ня могуць разглядацца як верны паказальнік суадносін якасных узроўняў, бо прадэс цэнаўтварэння ў СССР і роля цаны ў нашай гаспадарцы глыбока адрозніваюцца ад капіталістычных краін. Аднак суадносіны сабекошту і прадукцыйнасці працы зьяўляюцца, пэўна, надзвычайна важным паказальнікам суадносін якасных узроўняў вытворчасці¹⁾. Паміж тэмпамі якаснага і колькаснага росту ёсць унутраная сувязь і ўзаемазалежнасць. Хуткі рост вытворчасці павінен суправаджацца шпаркім тэхнічным процэсам і павінен таму выклікаць хуткае зніжэнне сабекошту. І, наадварот, зніжэнне сабекошту зьяўляецца істотнай умовай паскарэння росту аб'ёму вытворчасці.

Тэмп зніжэння сабекошту мае важнейшае значэнне для ўзмацнення капіталаакаплення. Кожны процант зніжэння сабекошту пры захаванні нязменнага ўзросту цэн дае ў сучасны момант нашай прамысловасці ў год звыш 180 млн. руб. дадатковага капіталаакаплення. З ростам абсалютнага аб'ёму агуловай прадукцыі прамысловасці сума дадатковага акаплення ад зніжэння сабекошту павінна адпаведна ўзрастаць. У апошнім годзе пяцігодкі кожны процант зніжаючага сабекошту будзе даваць ужо звыш 300 млн. руб. дадатковага акаплення ў год. Такім чынам зніжэнне сабекошту ўтварае магчымасць дадатковага капіталаўкладу бяз якога-б то ні было пагоршання становішча працоўных мас. Калі ўзмацніць у наступныя гады тэмп зніжэння сабекошту, то можна атрымаць гэтым шляхам дадатковыя сродкі для ўзмацнення ўкладу ў прамысловасць. Гэтым-жа шляхам могуць быць атрыманы дадатковыя сродкі ў дзяржаўным коопэрацыйным сектары іншых сфэр гаспадаркі— сельскай гаспадаркі, транспарту, гандлю і да т. п. Такім чынам зніжэнне сабекошту можа зьявіцца крыніцай дадатковага капіталаакаплення ва ўсёй народнай гаспадарцы. Гэта дадатковае капіталаакапленне можа быць пераразмеркавана паміж паасобнымі сферамі з мэтай узмацнення тэмпу развіцця тых з іх, дзе гэта дыктуецца інтэрэсамі народна-гаспадарчага развіцця. Побач з гэтым зні-

¹⁾ Пры гэтым, аднак, ня трэба выпускаць з віду, што сабекошт залежыць усё-ж ад цэн і зьяўляецца таму куды менш дакладным паказальнікам суадносін, чым прадукцыйнасць працы ў натуральных адзінках.

жэньне сабекошту можа быць выкарыстана часткова для дадатковага зьніжэньня цэн.

Магчымасьць больш значнага зьніжэньня сабекошту ўтвараецца вялізарным аб'ёмам новага капітальнага будаўніцтва, вялізарным размахам тэхнічнай рэканструкцыі народнай гаспадаркі, вызначаным пяцігадовым плянам нават на базе даных тэмпаў якаснага росту. Пабудова вялікай колькасьці новых прадпрыемстваў і рэканструкцыя існуючых на падставе апошніх дасягненьняў навукі і тэхнікі ўтвораць магчымасьць раду скачкоў у зьніжэньні сабекошту. Наша тэхнічная адсталасьць дае нам у гэтых адносінах вялізарны рэзэрв магчымасьцяй. Паколькі розьніца ва ўзроўні сабекошту ў СССР і перадавых капіталістычных краінах вельмі значная, перанясенне ў СССР тэхнічных дасягненьняў гэтых краін павінна відавочна ўтвараць магчымасьць рэзкага, скачкападобнага зьніжэньня сабекошту.

Праўда, у СССР задача зьніжэньня сабекошту затrudняецца некаторымі ўмовамі, што адсутнічаюць у капіталістычных краінах: шпаркім ростам заробтнай платы, значнымі расходамі на сацыяльнае страхаваньне, жыллёвае будаўніцтва і наогул налічэньнямі на заробочную плату, больш нізкім узроўнем інтэнсыўнасьці працы, нізкім культурным узроўнем уцягваемых у вытворчасць кадраў і рабочых і цяжкасьцю яго сапраўднага падвышэньня ў межах аднаго году нястачай кадраў кваліфікаваных рабочых і г. д. Умовы гэтыя няспрэчна аказваюць затрымоўваючы ўплыў на тэмп зьніжэньня сабекошту. Аднак у параўнаньні з рознастайнымі магчымасьцямі, якія ўтвараюцца перавагамі нашай сыстэмы гаспадаркі над капіталістычнаю, магчымасьцю запазычання гатовых рэзультатаў тэхнічнага процэсу перадавых капіталістычных краі, гэтыя перашкоджваючыя фактары ўсё-ж нязначныя.

Супроць прыведзеных намі аргументаў можна сказаць, што вопыт мінулых гадоў выявіў цяжкасьць задачы зьніжэньня сабекошту ў СССР. Ня гледзячы на значны аб'ём капіталістычных укладаў і высокія тэмпы росту агуловай прадукцыі, сабекошт зьніжаўся пакуль што вельмі павольна: у 1926-27 г. ён зьнізіўся на 1,8 проц., у 1927-28 г.—на 6,2 проц., у 1928-29 г.—на 4,5 проц. У 1929-30 г. вызначана было зьніжэньне на 11 проц., але дасягнута зьніжэньне толькі на 7 проц.

Было-б аднак бясспрэчнай памылкаю выходзіць з гэтых фактаў пры вызначэньні заданьяў на наступныя гады пяцігодкі. Цяжкасьці зьніжэньня сабекоштуносяць, бязумоўна, часовы характар. Першыя рэканструкцыйныя гады выяўляюцца пэрыодам першапачатковага

накапленныя вопыту, ведаў, звычак. Нашы тэхнічныя кадры і шырокія масы рабочых пазбаўлены былі да гэтых часоў неабходнага вопыту ў галіне зьніжэньня сабекошту. Дзякуючы гэтаму першыя крокі ў гэтай галіне рабіліся і робяцца з такой цяжкасьцю, і новыя заводы і машыны паказваюць інагды ў першыя часы больш высокі сабекошт, чым старыя. Аднак шматлікія памылкі, тыповыя для першага пэрыоду ўкараненьня новай тэхнікі, хутка перастануць паўтарацца. Укараненьне новай тэхнікі становіцца паступова ўсё больш і больш плянавым і мэтоды яго—усё больш і больш мэтазгоднымі. Калі да гэтых часоў перанясенне ў СССР іншакраіннай тэхнікі далёка не заўсёды суправаджалася адпаведным зьніжэньнем сабекошту, то ў далейшым уплыў новай тэхнікі на процэс зьніжэньня сабекошту будзе, бязумоўна, узмацняцца. Наогул, па меры накапленьня ў гэтым кірунку вопыту, звычак, ведаў, задача зьніжэньня сабекошту будзе істотна палятчацца.

Разьвіцьцё соцыялістычнага спаборніцтва, ударніцтва і іншых форм соцыялістычнай працы ўтвараюць новыя стымулы для намогі ў кірунку якаснага росту.

Калі ўлічыць усе гэтыя ўмовы, то стане ясна, што крывае зьніжэньня сабекошту павінна з году ў год паскарацца, узмацняючы тым самым капіталанакапленьне і ўтвараючы магчымасьць павялічэньня ўкладаў як у прамысловасьць, так і ў іншыя сфэры гаспадаркі.

5. Варыянты сельскагаспадарчай пяцігодкі

Калі ў прамысловасьці і некаторых іншых сфэрах народнай гаспадаркі перавагі савецкай сыстэмы гаспадаркі праяўляліся на працягу ўсяго мінулага пэрыоду з выключнаю сілаю, выклікаючы пераважнасьць сапраўдных тэмпаў разьвіцьця ня толькі над наметкамі ўсіх варыянтаў пяцігодак, але і гадовых кантрольных лічбаў, то ў сельскай гаспадарцы да 1930 г. рэальныя тэмпы росту адставалі ў большасьці выпадкаў ад плянавых меркаваньняў. Праўда, рэальныя тэмпы пераўзышлі, як мы паказалі вышэй, першую пяцігодку Кандрацьцева. Але ўсё-ж яны не адставалі ад тэмпаў, што былі вызначаны гадовымі кантрольнымі лічбамі.

Асноўная прычына гэтага зьявішча каранілася ў соцыяльнай структуры сельскай гаспадаркі. Рэвалюцыя выклікала ўзмацненьне процэсу драбленьня сялянскіх гаспадарак. Да рэвалюцыі ў нашай

країне было каля 16 млн. сялянскіх гаспадарак, а на працягу апошніх гадоў лік іх дасягнуў 25—27 млн. Гэта драбленьне гаспадарак перашкаджала натуральна ўздым сельскай гаспадаркі, бо дробныя і драбнейшыя сялянскія гаспадаркіносяць пераважна спажывецкі характар і маюць вельмі абмежаваныя магчымасці дапасавання ўдасканаленых сродкаў вытворчасці і перадавых сыстэм вядзення сельскай гаспадаркі. Усё гэта надзвычайна паслабляе распаўсюджванне пераваг савецкай сыстэмы гаспадаркі над капіталістычнай у сельскай гаспадарцы. Неабходнай умоваю для сапраўднага праўлення гэтых пераваг было аб'яднанне гэтых дробных і раскіданых гаспадарак у буйныя пры дапамозе kolekтывізацыі.

Першыя праекты Дзяржпляну выходзілі з меркавання, што процэсы kolekтывізацыі будуць разьвівацца павольна, што індывідуальныя гаспадаркі астаюцца патухаючай формай на працягу ўсёй пяцігодкі. Пяцігадовым плянам намячаўся рост долі апрамаджанага сектара да канца пяцігодкі ў пасеўных плошчах да 17,8 проц., у агуловай зерневай прадукцыі—да 19,8 проц., у агуловай прадукцыі сельскай гаспадаркі ў цэлым—да 17,1 проц., у таварнай частцы ўсёй агуловай прадукцыі—да 25,3 проц., у таварнай частцы зерневай прадукцыі—да 42,6 проц.

Перавагі гаспадарчай сыстэмы нашай краіны пролетарскай дыктатуры і тут, як вядома, выявіліся ў магчымасці перавыканання намечаных спачатку тэмпаў kolekтывізацыі сельскай гаспадаркі. Намёткі зацьверджанага пляну для апошняга году пяцігодкі былі, як вядома, перавыкананы ўжо ў другім годзе пяцігодкі. У 1930 г. скаля 60 проц. таварнага збожжа было дастаўлена саўгасамі і колгасамі. На 10 сакавіка 1931 г. колгасамі было ахоплены ўжо 37,5 проц. сялянскіх гаспадарак. Кантрольныя лічбы на 1931 г. намячаюць аб'ём колгасамі ня менш паловы сялянскіх гаспадарак ва ўсіх галінах сельскай гаспадаркі і ня менш 80 проц. у асноўных збожжавых раёнах. Такім чынам пяцігодка ў галіне kolekтывізацыі ня толькі перавыканана, але аставіла далёка за сабой нашу савецкую сапраўднасць.

У рэзультате ўсяго гэтага тэмпы росту прадукцыі некаторых галін сельскай гаспадаркі ў 1930 г. таксама рэзка перавысілі намёткі ўсіх праектаў пяцігодкі. Ніжэй паданая табліца характарызуе намёткі варыянтаў пяцігодкі (гл. табліцу на 56 стар.).

Табліца паказвае, што 2-гі, 3-ці і 4-ты праекты намячалі ня толькі надзвычайна нізкія тэмпы прыросту агуловай прадукцыі сель-

скай гаспадаркі на працягу пяцігодкі, але і папухаючую крывую тэмпаў прыросту. Праўда, гэтыя прасекты былі не аптымальнымі, а адпраўнымі. Але і аптымальныя варыянты мала адрозьніваліся ад адпраўных. Так 3-ці і 4-ты прасекты намячалі рост продукцыі сельскай гаспадаркі за пяцігодку па адпраўным варыянце на 24 проц., а па аптымальным—на 31,4 проц. Толькі зацверджаны плян ўпяршыню намеціў узыходзячую крывую тэмпаў і прырост агуловай продукцыі за пяцігодку на 55 проц.

Динаміка росту агуловай продукцыі сельскай гаспадаркі
(Прырост у процантах за год, у нязьменных цэнах)

Г о д ы	2-гі прасект Дзяржпляну	3-ці і 4-ты прасекты Дзяржпляну	Зацвер- джаны плян
1926-27	4,8	—	—
1927-28	4,6	4,8	—
1928-29	4,1	4,6	4,2
1929-30	3,9	4,4	8,5
1930-31	3,8	4,2	10,4
1931-32	—	4,0	10,1
1932-33	—	—	12,7

Але наша сапраўднісьць, як мы ўжо вышэй указалі, далёка вышерадзіла і гэтыя наметкі магчымых тэмпаў росту сельскай гаспадаркі. Агуловы збор збожжавых культур узрос у 1929-30 г. на 22 проц. супроць запраектаванага пяцігодкаю на гэты год прыросту на 10,7 проц., г. зн. тэмп пяцігодкі аказаўся перавышаным у два разы. Перавыкананымі аказаліся і тэмпы росту некаторых тэхнічных культур. Ураджай бавоўны ўзрос у бягучым годзе ў параўнаньні з мінулым годам на 56 проц., ураджай буракоў—на 143 проц. У рэзультатаце гэтага за першыя два гады пяцігодкі плян па гэтых культурах аказаўся перавыкананым. Калі тэмпы прыросту ўсёй агуловай сельскагаспадарчай продукцыі аказаўся ўсё-ж некалькі ніжэй намётак зацверджанага пляну, то тлумачылася гэта скарачэньнем жывёлагадоўлі. Кантрольныя лічбы на 1931 г. намячаюць прырост агуловай продукцыі сельскай гаспадаркі на 24,7 проц. Калі гэты тэмпы будзе

ажыццёўлены, то наметка зацверджанага пляну ажажыцца перавышанай у два з паловага разы.

Усё гэта паказвае, што савецкая сапраўднасьць далёка выпярэджае і сельскагаспадарчыя варыянты пяцігодак. Асабліва значнымі зьяўляюцца дасягненні соцыялістычнага сэктару—саўгасаў і колгасаў. Гэты факт надзвычайна важны, бо ён паказвае, што па меры росту калектывізацыі сельскай гаспадаркі тэмпы яе росту будуць паскарацца з выключнай хуткасцю. Нават тыя тэмпы, якія ажыццёўлены былі ў 1930 г., могуць сказацца ў бліжэйшыя-ж 1—2 гады рэзка перавыкананымі.

Разам з тым важнейшы вынік гэтага ходу хаваецца ў тым, што соцыялістычны сэктар сельскай гаспадаркі даставіў ужо рашаючую частку таварнай зерневай прадукцыі. Рэзолюцыя VI зьезду саветаў СССР падкрэсьлівае, што «прадана ў 1930 г. колгасамі дзяржаве таварная прадукцыя зерневых культур (460 млн. пудоў) перавысіла больш чым у 3¹/₂ разы разьмеры таварнага па-за вясковага збожжа кулакоў у 1926-27 г. (126 млн. пудоў) і больш чым у 1,6 разы—даваенную таварную прадукцыю памешчыцкай гаспадаркі (280 млн. пудоў)».

Гэтыя дасягненні тым больш паказальныя, што яны заваёваны ў процэсе жорсткай клясавай барацьбы, у процэсе ліквідацыі кулацтва як клясы. Гэты факт паказвае з асаблівай яркасцю, што паміж задачай аграмаджаньня і задачай разьвіцьця прадукцыйных сіл у сапраўднасьці супярэчнасьці няма. Аграмаджаньне сельскай гаспадаркі вядзе і да паскораньня тэмпу росту прадукцыйных сіл. Калі нават у асобных галінах сельскай гаспадаркі (напрыклад у жывёлагадоўлі) процэс калектывізацыі ў сілу абвастрэньня клясавай барацьбы суправаджаўся ў 1930 г. некаторым падзеньнем, то ўжо ў 1931 г. уздым жывёлагадоўлі, абумоўлены посьпехамі калектывізацыі, ня толькі перакрые гэта зьніжэньне, але выкліча рост нават у параўнаньні з 1929 г.

Усё гэта паказвае, наколькі беспадстаўнымі былі страхі правых опартуністаў. Партыя на чале з яе Ленінскім ЦК дасягнула гэтых посьпехаў не на шляху капітуляцыі перад кулаком, на які цягнулі яе опартуністы, а на шляху ліквідацыі кулацтва як клясы. Разам з тым усё гэта паказвае, што намогі шкоднікаў аказаліся дарэчнымі. Між тым шкодніцкая работа ў пытаньнях сельскагаспадарчай пяцігодкі вялася ня толькі кандрацьцеўцамі, але і меншавікамі. У гэтых

адноснах прадстаўляюць асобую цікавасць паказанні Сакалоўскага на нядаўнім працэсе контррэвалюцыйнай арганізацыі меншавікоў-шкоднікаў.

«У 1929 г., калі ВСНГ прыступіў да перагляду першага варыянту пяцігодкі, Глаўбаваўнаком намеццёў да канца пяцігодкі выраб 23 млн. пудоў бавоўны. Ведаючы, што гэта лічба ў 23 млн. пудоў бавоўны аніяк ня пройдзе, што гэта ёсьць мінімальна нізкі ўзровень, які аніяк ня можа прайсьці, я прапанаваў павысіць лічбу супроць Галоўбаваўнакому да 27 млн. пудоў на канец пяцігодкі.

Прэзыдыум ВСНГ адхіліў гэту лічбу ў 27 млн. пудоў, павысіўшы яе да 30 млн. пудоў. Праз некаторы час ВСНГ і Дзяржплан павысілі ізноў лічбу да 36 млн. пудоў. Але ЦК партыі адхіліў гэту лічбу і павысіў яе да 48 млн. пудоў.

Дык вось, абараняючы 27 млн. пудоў і 36 млн. пудоў, я лічу, што я тут адставаў меншавіцкую мінімалістскую ўстаноўку...

Я ня лічу гэта добрасумленнай памылкай. Гэта ёсьць меншавіцкая шкодніцкая ўстаноўка. Тут мы маем супроцьпастаўленьне нашай лініі—лініі камуністычнай партыі і ўраду»¹⁾.

Такім чынам Сакалоўскі, як і Чарноўскі вымушаны констатаваць, што яго шкодніцкая работа была перадолена ўмяшальствам партыі. Тым больш паказальна, што і гэтыя павышаныя наметкі будуць відавочна перавыкананы. За першыя два гады пяцігодкі плошча бавоўны аказалася на 23 проц. больш, чым прэктавалася пяцігодкаю на гэты пэрыод. Праўда, прадукцыя бавоўны аказалася ўсё-ж на 10 проц. менш прэктаванай пяцігодкаю. Аднак прычына гэтага—нязначнасьць ураджаю ў першым годзе пяцігодкі. У той час як у 1929 г. ураджай бавоўны-сырцу ўзрос супроць леташняга на 5 проц., у 1930 г. ён узрос на 56 проц. і ў 1931 г. намячаецца далейшы рост на 56 проц. Усё гэта дае падставу лічыць, што пяцігодка па бавоўне будзе таксама перавыканана.

1931 г. павінен даць рашучы пералом і ў стане жывёлагадоўлі. Рост буйнай жывёлы намечаны на 10 проц., рост сьвіней—на 50 проц. Такім чынам і ў гэтай галіне памячаюцца такія тэмпы, якія дазваляюць выканаць і быць можа перавыканаць наметкі пяцігодкі, ня

¹⁾ „Правда“, 1931 г. № 65, 7 сакавіка.

гледзячы на прарывы першых гадоў. Пры гэтым асабліва важна тая акалічнасьць, што рашаючую ролю ў гэтым уздыме жывёлагадоўлі граюць ужо ў цяперашнім годзе саўгасы і колгасы. Гэта паказвае, што адбываецца сапраўднае вырашэньне жывёлагадоўчай праблемы.

6. Варыянты транспартнай пяцігодкі

Недаўлік усімі варыянтамі пяцігодкі магчымых тэмпаў росту прадукцыі і магчымага аб'ёму капітальнага будаўніцтва павінен быў ня-
мінуча весці і да зьмяншэньня тэмпаў росту транспарту. І сапраўды
бяздольная патухаючая крывая панавала ў першых варыянтах пяці-
годкі і ў галіне транспартных праектаў. У ніжэйпаданай табліцы мы
паказваем гэта на прыкладзе двух праектаў транспартнай пяцігодкі.
Дзяржпляну.

Рост агульнай работы чыгунак

(Прырост работы ў тн/км у процантах за год)

Годы	2-гі праект Дзяржпляну	3-ці праект Дзяржпляну
1926 27	12,2	13,2
1927 28	9,9	9,7
1928 29	7,4	8,3
1929 30	6,8	7,7
1930 31	6,7	7,1
1931 32	—	6,4

Праўда, мы прыводзім тут наметкі адпраўных варыянтаў, а не
оптымальных. Аднак падобныя-ж крывыя намячалі і оптымальных
варыянты. Розніца паміж наметкамі адпраўных і оптымальных ва-
рыянтаў была нязначнай. Так 3-ці праект Дзяржпляну намячаў рост
работы чыгунак па адпраўному варыянту на 45,6 проц., а па опты-
мальным—на 56 проц. Для характарыстыкі мінімалісцкіх установак
праектаў Дзяржпляну, распрацаваных пад кіраўніцтвам т. Струмі-
ліна, паказальны такі факт.

У 4-м праекце, які прадстаўляў выпраўлены 3-ці праект з улікам
7-гадзіннага рабочага дня і трох зьмен, тэмпы росту прамысловасьці
былі ўзмоцнены, а тэмпы работы транспарту былі пакінуты нязьмен-

ными. Зусім ясна, што рост продукцыі прамысловасьці зьвязан з павялічэньнем работы транспорту як па перавозцы гэтай продукцыі, так і па перавозцы дабавачнай сыравіны і г. д. Таму пакіданьне нязьменнымі тэмпаў росту работы транспорту пры ўзмацненьні тэмпаў росту прамысловасьці прадстаўляла грубейшую памылку.

І тут наша сапраўднасьць таксама паказала магчымасьць перавыкананьня наметак пяцігодкі. У той час як оптымальны варыянт апошняй пяцігодкі Дзяржплану, зацьверджаны ў якасьці пяцігадовага пляну, намячаў грузазварот у 1932-33 г. у разьмеры 281 млн. т, ён дасягнуў ужо ў 1930 г. 244 млн. т, і запраектаваны на 1931 г. у разьмеры 330 млн. т. Такім чынам наметка пяцігодкі для апошняга году будзе значна перавышана ўжо ў трэцім годзе. За першыя два гады пяцігодкі рэальны аб'ём грузазвараў чыгунак перавысіў наметку пяцігодкі на гэты пэрыод на 16,6 проц. Яшчэ больш значна перавыкананьне пяцігодкі ў галіне перавозак пасажыраў. За першыя два гады наметка пяцігодкі для гэтага пэрыоду перавыканана на 50 проц. і аказалася перавыкананай нават наметка для апошняга году пяцігодкі.

Такі вялізарны рост аб'ёму работы чыгунак да крайнасьці абвастрыў перапружку транспорту. Паказальна напрыклад, што пры даваеннай колькасьці пасажырскіх вагонаў чыгункі перавезлі ў 1930 г. 565 млн. пасажыраў супроць 185 млн. у 1913 г. Такі рост работы чыгуначнага транспорту патрабуе натуральна адпаведнага ўзмацненьня капітальных укладаў. Хаця зацьверджаны плян намячаў узыходзячую крывую капітальных укладаў у транспорт,—абсалютны аб'ём гэтых укладаў намечаны быў яўна паменшаным. У той час як пяцігодка намячала капітальныя ўклады ў асноўныя фонды ўсяго транспорту ў 1929-30 г. у разьмеры 1.497 млн. руб.—сапраўдныя ўклады ў 1930 г. склалі 1.783 млн. руб. На 1931 г. гэтыя ўклады запраектаваны кантрольнымі лічбамі ў разьмеры 3188 млн. руб. супроць наметак пяцігодкі на 1930-31 г. у 1.878 млн. руб. і на 1931-32 у разьмеры 2.394 млн. руб. І ўсё-ж, ня гледзячы на гэта, перавышэньне рэальнымі капітальнымі ўкладамі наметак пяцігодкі, аб'ём гэтых укладаў зьяўляецца яўна недастатковым. У сучасны момант ужо ясна, што ў 1932 г. іх прыдзецца рэзка павялічыць.

Галоўная цяжкасьць, на якую натыкаецца транспорт, заключаецца ў непадрыхтаванасьці прамысловасьці да задавальненьня яго попыту на паравозы, вагоны і г. д. Неабходна мець на ўвазе, што транспорт

амаль не падпаў тэхнічнай рэканструкцыі. У гэтых адносінах нямалую ролю адыгралі шкоднікі, якія асабліва моцна акапаліся ў нас на транспорце і тармазілі ўсе мерапрыемствы, накіраваныя да рэканструкцыі транспарту. Побач з гэтым вядомую ролю адыгралі і опартуністычныя «тэорыі» аб дастатковасці наяўных транспартных сродкаў, якія развіталіся пэўнымі групамі камуністаў-транспартнікаў. У сучасны момант транспорт уступае ў паласу сапраўднай рэканструкцыі. Гэта ўскладае асабліва адказныя задачы на прамысловасць. Яна павінна дапасаваць свае пляны ў адпаведных галінах да задач рэканструкцыі транспарту.

Той факт, што ў галіне транспарту мінімалізм наметак пядігодкі праявіўся з такой яскравасцю і вастратою, зьяўляецца рэзультатам бурнага росту прамысловасці і сельскай гаспадаркі. Такім чынам цяжкасці, якія мы перажываем у сучасны момант у галіне транспарту, зьяўляюцца цяжкасці росту. Аднак гэтыя цяжкасці былі-б усё-ж такі меншымі, калі-б на працягу папярэдніх гадоў тэхнічная рэканструкцыя транспарту не тармазілася..

ЗАКЛЮЧЭНЬНЕ

Рэвінастароньня перавагі савецкай сыстэмы гаспадаркі над капіталістычнаю ўтвараюць магчымасьць вялізарнай пераважнасьці тэмпаў разьвіцьця СССР над капіталістычнымі. У магчымасьць гэтай пераважнасьці не хацелі верыць шкоднікі ўсіх колераў. Напрыклад, Базараў, як указана было ў першым разьдзеле, у 1926 г. пісаў, што «дасягненьне ў пэрыод рэканструкцыі больш шпаркіх тэмпаў росту, чым тыя, якія наглядаліся ў перадавых краінах капіталістычнага сьвету ў гады іх найбольш інтэнсыўнага разьвіцьця, прадстаўляе задачу ў дастатковай ступені цяжкую».

Сапраўднасьць мінулых год рэканструкцыйнага пэрыоду выявіла аднак такое перавышэньне тэмпаў росту СССР над капіталістычнымі, якога не чакалі і многія камуністы. Ніжэй (гл. стар. 63) прыведзены тэблицы, характарызуючыя тэмпы росту капіталістычных краін. Даныя датычацца пераважна ПАЗШ, у якіх капіталістычная сыстэма гаспадаркі дасягала найбольш высокіх тэмпаў разьвіцьця. Тым больш паказальна вялізарная пераважнасьць тэмпаў росту СССР над тэмпамі ПАЗШ.

Народны даход узрос у СССР у 1929 г. на $11\frac{1}{2}$ проц., у 1930 г.—на 19,9 проц. і ў 1931 г. намячаецца яго рост на 38,9 проц. Даволі параўнаваць гэтыя даныя з прыведзенымі ў тэблицы процантамі прыросту народнага даходу ў капіталістычных краінах, каб стала ясна, наколькі мы перавысілі нашы тэмпы. Тэмп прыросту народнага даходу ў СССР у 1930 г. перавышае максымальныя сярэднія тэмпы ПАЗШ за дзесяцігодку ў $3\frac{1}{2}$ —4 разы, а тэмп, намечаны на 1931 г.—у 5—6 разоў.

Таксама значна і перавага савецкіх тэмпаў росту прамысловасьці. У папярэднім разьдзеле мы пераканаліся, што на працягу мінулых рэканструкцыйных гадоў агуловая прадукцыя ўзрастала на 23—24—25 проц. у год, а ў 1931 г. намячаецца нават яе рост на 45 проц.,

У параўнанні з прыведзенымі ў табліцы тэмпамі росту прамысловасці ў ПАЗШ савецкія тэмпы аказваюцца ў некалькі разоў вышэй.

Нават у сельскай гаспадарцы тыя тэмпы прыросту зерневай прадукцыі ў СССР, пачатак якім паклаў 1930 г., аказваюцца значна перавышаючымі максімальнымя сярэднімі тэмпамі ПАЗШ.

Гэта перавага савецкіх тэмпаў узмацнілася ў пасляваенны перыяд, які зьяўляецца перыядам усеагульнага крызісу капіталізму, што начаўся з часу імперыялістычнай вайны. У перыяд з 1924 г. па 1928 г. прамысловая прадукцыя ўзрастала ў ПАЗШ у сярэднім за год толькі на 3 проц., у Францыі—на 3,3 проц., у Германіі—на 6,3 проц., у Англіі—на 1 проц. а ў СССР—на 27, 3 проц.

Тэмпы росту народнага даходу¹⁾

(Сярэднія процанты гадавога прыросту за перыяд)

Годы	ПАЗШ	Годы	Англія	Годы	Францыя
1850—1860	2,9	1840—1860	2,3	1840—1868	1,1
1860—1870	2,3	1860—1883	2,6	1868—1888	1,7
1870—1880	5,8	1883—1895	2,6	1888—1895	3,0
1880—1890	4,6	1895—1903	1,4	1895—1911	0,4
1890—1900	5,3	1903—1913	1,5	—	—
1900—1913	2,0	—	—	—	—

Рост прамысловасці ў ПАЗШ¹⁾

(Сярэднія процанты гадавога прыросту за перыяд)

Годы	Рост прадукцыі	Рост рэальнага аб'ёму асноўных капіталаў
1849—1859	6,1	6,4
1859—1869	1,6	0,9
1869—1879	9,7	10,1
1879—1889	6,0	9,1
1889—1899	4,3	5,2
1899—1909	3,4	4,7
1909—1914	3,1	4,1

¹⁾ Крыніцы. Працанты прыросту народнага даходу ўзяты з артыкулу С. Фалькнера ў часопісу: „Социалистическое хозяйство“, 1928 г., кніжка I. Працанты прыросту прадукцыі і асноўных капіталаў прамысловасці прадукцыі сельскай гаспадаркі вылічаны намі на падставе амэрыканскіх статыстычных штогоднікаў. Больш падрабязныя даныя аб тэмпах разьвіцьця капіталістычных краін і крыніцах гл. у нашай рабоце „Проблема тэмпу разьвіцьця СССР“, разьдзел I.

Яшчэ большы контраст у выніках мінулага году ў сувязі з усеагульным крызісам у капіталістычных краінах. У той час, як у СССР 1930 г. быў годам бурнага росту амаль ва ўсіх галінах народнай гаспадаркі, у капіталістычных краінах ён характарызаваўся рэзкім скарачэннем вытворчасці. Сьнежаньскі індэкс прамысловай прадукцыі і чыгуначных перавозак аказаўся ў ПАЗШ ніжэй пераломнага лічэння 1929 г. на 32 проц. У Германіі сьнежаньскі індэкс прамысловай прадукцыі зьнізіўся супроць апошняга кварталу 1929 г. на 19 проц. і г. д. Яшчэ больш значна скарачэнне ў чорнай мэталюргіі.

Рост прадукцыі сельскай гаспадаркі ў ПАЗШ ¹⁾
(Сярэднія процанты гадавога прыросту за перыод)

Годы	Зерневыя прадукты (агулов. збор)	Годы	Бавоўна (агулов. збор)
1800—1820	2,7	1800—1810	12,3
1820—1830	3,0	1810—1820	3,4
1830—1840	2,9	1820—1830	8,1
1840—1850	3,5	1840—1850	0,1
1850—1860	3,6	1850—1860	7,8
1860—1870	2,8	1860—1870	2,0
1870—1880	5,2	1870—1880	5,3
1880—1900	1,3	1880—1888	3,6
1900—1910	3,4	1888—1897	2,9
—	—	1897—1913	2,5

Прадукцыя чыгуну і сталі зьнізілася ў гэтых краінах у сьнежні 1930 г. за тэя-ж перыоды прыблізна ў два разы.

Вялізарная перавага тэмпаў разьвіцьця СССР над максымальнымі капіталістычнымі тэмпамі і тым больш над пасляваеннымі поўнасьцю забясьпечваюць ажыцьцяўленьне задачы—дагнаць і перагнаць краіны ў мінімальны гістарычны тэрмін, вызначаны VI зьездам саветаў у

¹⁾ Гл. зноску на стар. 63.

10 год. У першым разьдзеле мы прывялі цытату з рэзолюцыі XV партыйнай канфэрэнцыі, дзе гэта задача была сфармулявана з надзвычайнай яркасьцю і сілай.

Цікава адзначыць, якія скэптычныя і гіронічныя адносіны гэта задача сустрэла з боку Базарава. Разглядаючы ў адным з сваіх артыкулаў 4-ты проект ВСНГ, які першы намеріў стабільны прырост прамысловай продукцыі на 18 проц. у год, Базараў пісаў наступнае:

«Паглядзім, аднак, што нясе нам бліжэйшая будучыня, калі прыняць «скромны» коэфіцыэнт 18 проц. за ўсталяваны, нормальны тэмп нашага прамысловага разьвіцьця. Праз пяць год продукцыя прамысловасьці павялічыцца, як мы бачылі, у 2,4 разы, праз 10 год—у 5,4 разы, праз 15 год—у 12,6 разоў, праз 20 год—у 29,3 разы, праз 30 год—амаль у 160 разоў. Значыцца, менш чым праз 20 год мы па ўзроўні прамысловага разьвіцьця далёка пакінем за сабою ПАЗШ (улічваючы потым, што гэта апошняя ў сваю чаргу будзе разьвіваць сваю індустрыю ня менш павольна, чым у сучасны момант, а праз 30 год на кожнага грамадзяніна Савецкага Саюзу будзе прыходзіцца ў сто разоў больш прамысловай продукцыі, чым у нашы дні. Іншымі словамі, яшчэ пры жыцьці сучаснага пакаленьня прадукцыйныя сілы СССР дасягнуць такога магутнага росквіту, што дзяржаўнае нормаваньне вытворчасці і спажываньня стане лішнімі, і народы, што засяляюць тэрыторыю цяперашняга Савецкага Саюзу, змогуць перайсьці да бездзяржаўнага вольнага камунізму, напісаўшы на сваіх сьцягах дэвіз «ад кожнага па яго сілах, кожнаму па яго патрэбе»¹⁾.

Базараў указваў далей, што гэта прывяло-б няўхільна да сусьветнай камуністычнай рэвалюцыі і к таму, што «праз якіх-небудзь 15—20 год зямнае чалавечтва разгорнутым фронтам, у «плянетарным маштабе», падойдзе да ажыцьцяўленьня вольнага камунізму». Гэта думка здаецца яму настолькі недарэчнаю, што ён гіронічна піша далей аб «захапляючай, чаруючай пэрспэктыве», аб матчымасьці таго, што «ня толькі нашы дзеці, але і некаторыя з нас, старых, змогуць убачыць уласнымі вачыма прадбачаны Энгельсам скачок з царства неабходнасьці ў царства свабоды».

¹⁾ „Экономическое обозрение“, 1928 г., № 6, стар. 57.

Гэта рэакцыя Базарава на магчымасць падобнай перспектывы надзвычайна паказальна. Ён, як і ўсе міжнародныя меншавікі, гатоў тэорытычна прызнаць магчымым сацыялізм і камунізм для ўнукаў і праўнукаў. Сам-жа ён аддае перавагу капіталізму, аполёгетам якога зьяўляецца.

Між тым тое, што здавалася вельмі ненарэчным і няпраўдападобным меншавіку Базараву, у сапраўднасці можа ажыццявіцца ў яшчэ больш кароткі тэрмін. Калі пры 18 проц. гадавога прыросту прамысловай прадукцыі дасягненне ўзроўню ПАЗШ патрабавала-б згодна падлікаў Базарава менш 20 год, то пры тых тэмпах, якія рэальна ажыццяўляюцца ў СССР, гэта задача ажыццявіцца менш чым у 10 гадоў. Даны г. Сталіным лёзунг—дагнаць і перагнаць перадавыя капіталістычныя краіны «максымум у 10 год»—апіраецца на ўлік нашых рэальных магчымасцяў.

Гэта падвярджаецца ў прыватнасці вынікамі першых двух год. У ніжэйпаданай табліцы параўнаваны суадносіны ўзроўняў СССР і перадавых капіталістычных краін у некаторых асноўных галінах у пачатку пяцігодкі і ў пачатку трэцяга году пяцігодкі.

У першай табліцы параўнанне даецца за кастрычнік 1928 г., г. зн., першы месяц пяцігодкі (па прадукцыі электраэнергіі—за 1928 г. у цэлым), у другой табліцы—узровень СССР у снежні 1930 г. параўнаны з сярэднямесячным узроўнем капіталістычных краін у 1929 г., г. зн. да крызісу.

Суадносіны ўзроўняў у 1928 г.¹⁾

Галіны	СССР	Англія	Францыя	Германія	ПАЗШ
Здабыча вугалю	1	6,8	1,5	4,2	16,9
Выплаўка чыгуну	1	1,9	3,0	3,5	11,8
Вытворчасць сталі	1	2,0	2,2	3,4	12,2
Прадукцыя электра- энергіі	1	3,3	3,0	6,2	25,1

¹⁾ Суадносіны па вугалі, чыгуне і сталі вылічаны намі на падставе даных № 12 „Статыстычнага бюлетэню Лігі нацыяў“ за 1928 г., суадносінам прадукцыі электраэнергіі ў 1928 г. па даным Германскага статыстычнага штогодніка. У другой табліцы суадносіны па вугалі, чыгуне і сталі вылічаны на падставе даных па капіталістычных краінах статыстычнага дадатку да ангельскага „Эканоміста“, а адносіны прадукцыі электраэнергіі—на падставе даных эканамічных часопісаў адпаведных краін.

Суадносіны ўзроўняў у канцы 1930 г.

Галіны	СССР	Англія	Францыя	Германія	ПЗАШ
Здабыча вугалю	1	4,6	0,9	2,4	9,6
Выплаўка чыгуну	1	1,5	2,1	2,7	8,6
Вытворчасць сталі	1	1,7	1,7	2,8	9,4
Продукцыя электра- энергіі	1	1,9	—	3,8	14,3

Табліцы паказваюць, наколькі значнай была адсталасць СССР у гэтых галінах у пачатку пяцігодкі і як прыкметна знізілася ў пачатку трэцяга году пяцігодкі.

Калі параўнаваць сярэднямесячныя кантрольныя лічбы на 1931 г. па ахарактарызаваных вышэй галінах з сярэднямесячнымі лічбамі продукцыі капіталістычных краін у 1929 г., г. зн. да крызісу, то акажацца, што ў 1931 г. СССР у асноўным дагоніць Англію і Францыю па важнейшых паказальніках. Так, напрыклад, кантрольныя лічбы на 1931 г. намечаюць продукцыю сталі ў СССР у сярэднім у 733 тыс. т у месяц, а сярэднямесячная продукцыя Англіі склала ў 1929 г. 817 тыс. т, Францыі—808 тыс. т. Сярэднямесячная продукцыя чыгуну ў СССР намечана ў разьмеры 666 тыс. т, а продукцыя Англіі склала ў 1929 г. 642 тыс. т, Францыі—864 тыс. т. Калі аднак прыняць пад увагу, што продукцыя СССР павінна на працягу 1931 г. з кожным месяцам узрасці і да канца гэтага году вразумела істотна перавысіць сярэднягадовыя месячныя наметкі, то будзе ясна, што к канцу 1931 г. аб'ём продукцыі чорнай металургіі ў СССР перавысіць перадкрызісны ўзровень яе ў Англіі і Францыі, істотна наблізіцца да ўзроўню яе ў Германіі. Гэта стане яшчэ больш ясным, калі ўлічыць, што няўхільнае паглыбленьне ў 1931 г. крызісу ў капіталістычных краінах зробіць вядомы ўплыў і на зніжэньне вытворчай магутнасці гэтых краін. З галін, па якіх узровень СССР будзе яшчэ адставаць ад узроўню перадавых капіталістычных краін, трэба адзначыць продукцыю электраэнергіі. Нават пры ажыццяўленьні намечанага росту продукцыі электраэнергіі

з 8,8 млрд квт-г да 12,7 млрд квт-г узровень СССР будзе ўсё-ж яшчэ ніжэй перадкрызіснага ўзроўню ПАЗШ, Канады, Германіі, Англіі і Францыі.

Усе гэтыя даныя даюць падставу лічыць, што ў 1932 г. СССР абгоніць у радзе намечаных галін індустрыі перадкрызісны ўзровень усіх Эўропейскіх дзяржаў і стане ў гэтых галінах на другім месцы пасля ПАЗШ. Разьвіццё сусьветнага эканамічнага крызісу істотна палегчыла гэту задачу, ня толькі прыпыніўшы далейшы рост індустрыяльнага ўзроўню перадавых капіталістычных краін, але і выклікаючы ў вядомых рамках нават яго зьніжэньне, абумоўленае як узмацненьнем «моральнага» зношваньня асноўнага капіталу, так і простым разбуханьнем пэўнай яго часткі.

Такім чынам мінулыя гады ляцігодкі паказваюць усю рэальнасьць задачы—дагнаць і перагнаць перадавыя капіталістычныя краіны ў адносна мінімальны гістарычны тэрмін, які сформуляваны XV партыйнай канфэрэнцыяй у 1926 г. і пацьверджаны VI зьездам саветаў. Гэты канкрэтны тэрмін—10 гадоў максымум.

У сьвятле вынікаў мінулых год пяцігодкі і пэрспэктыў будучага году выяўляецца з надзвычайнаю яркасьцю і відавочнасьцю ганебнае банкруцтва як трацкіцкіх, так і праваўхіліцкіх поглядаў на магчымасьць рэканструкцыйнага пэрыяду. Мы паказалі вышэй, з якой упартасьцю абаранялі шкоднікі ідэю патухаючай крывой. Ня трэба аднак забываць, што тую-ж ідэю абаранялі трацкісты і правыя ўхілісты. Так, напрыклад, Троцкі ў рабоце «К социализму или к капитализму», апублікаванай у 1929 г., пісаў наступнае:

«Да вайны пашырэньне прамысловасьці ў аснове сваёй выражалася ў пабудове новых заводаў. У наш час пашырэньне ў значна большай ступені выяўляецца ў выкарыстоўваньні старых заводаў і запусьці старога абсталяваньня. Адсюль выключны тэмп уздыму. Натуральна, значыцца, калі з завяршэньнем аднаўленчага працэсу коэфіцыэнт росту павінен будзе значна зьнізіцца».

У той-жа брошурэ ён пісаў, што пры правільным выкарыстоўваньні пераваг нашай эканомікі коэфіцыэнт прамысловага росту можа быць узняты «ня толькі ў два, але і ў тры разы вышэй даваенных 6 проц., а можа быць і больш таго». Калі параўнаць гэту смеласьць зьверху індустрыяліста Троцкага з намечаным у 1931 г. прыростам

прамысловай продукцыі на 45 проц., то стане ясна, што па сутнасці ён у сваіх асьмельваньнях ня ішоў далей таго, што потым абаранялі правыя ўхілісты. Нядзіўна, што Троцкі выступае супроць лезунгу «пяцігодка ў чатыры гады», што ён зьяўляецца ў сучасны момант прыхільнікам мінімаліцкіх тэмпаў. Гэта выцякае з прызнання ім няўхільнасці патухаючай крывой. Таму ахарактарызаваны намі вышэй проект АНААК'у, які адлюстроўваў трацкіцкія ўстаноўкі, не выпадакова, запраектаваў патухаючую крывую капітальных укладаў і тэмпаў прыросту продукцыі. Бліжэйшыя сябры і прыхільнікі Троцкага выказвалі яшчэ больш мінімаліцкія погляды. Так, напрыклад, т. Сьмілга ў быгнасьць сваю трацкістам даводзіў, што пры пераходзе да рэканструкцыйнага пэрыяду нормальна стане прырост прамысловай продукцыі на 6 проц. у год.

Такім чынам пазыцыя трацкістаў і правых ухілістаў аказваецца па пытаньні аб тэмпах у рэканструкцыйны пэрыяд амаль зусім аднолькавай. Шкоднікі з свайго боку ня мала папрацавалі, каб надаць пазыцыі правых уклоністаў большую вызначанасьць. Вядома напрыклад з паказаньняў лідэраў «Прампартыі» на процэсе, што яны ўсімі сіламі імкнуліся ўмацаваць ў сьвядомасьці т. Рыкава неабходнасьць сумна славутай «двухгодкі».

У сучасны момант становіцца ўсё больш ясным сусьветна гістарычнае значэньне тэй політэкі, якую партыя пад выпрабаваным кіраўніцтвам Ленінскага ЦК праводзіла з бальшавіцкай цьвёрдасьцю на працягу апошніх год у барацьбе як з трацкістамі, так і з правымі ўхілістамі. Можна сказаць бяз усякага пераўвялічэньня, што толькі гэта політэка забяспечыла рашэньне пытаньня «хто каго» ўнутры нашай краіны ў карысьць соцыялізму. Уступленьне ў пэрыод соцыялізму не азначае аднак яшчэ ліквідацыі нэпу, не азначае яшчэ і зьнішчэньня клясаў і ліквідацыі клясавай барацьбы. Мы перажываем апошнюю стадыю нэпу, якая ахарактарызуецца яшчэ радам цяжкасьцяй. Правая небяспэка астаецца зараз галоўнай небяспэкай на даным этапе. Для перадоленьня гэтых цяжкасьцяй неабходна тая-ж бальшавіцкая цьвёрдасьць у правядзеньні генэральнай лініі партыі, якая забяспечыла ўжо першай у сьвеце дыктатуры пролетарыяту гіганцкія дасягненьні, гіганцкія перамогі ў барацьбе за поўную пабудову соцыялістычнага прамадзтва, за камунізм.

З Ы М Е С Т

Стар

Уступ.

Перавагі савецкай сыстэмы гаспадаркі і шкодніцкія тэорыі	5
1. Громан аб савецкай сыстэме гаспадаркі і яе законамернасьцях; яго мэтадолёгія плянаваньня	6
2. Базараў пра задачы гаспадарчага будаўніцтва ў СССР	9
3. Адмаўленьне Базаравым пераваг савецкай сыстэмы гаспадаркі	13
4. Проблема тэмпу паводле Базарава; яго мэтадолёгія плянаваньня	26
5. Лідэры кулацкай партыі аб савецкай эканоміцы і плянаваньні	31
Варыянты пяцігадовага пляну і савецкая сапраўднасьць	35
1. Першыя вопыты прамысловых пяцігодак	—
2. Другі перыод—да XV партъезду	39
3. Трэці перыод—пасля XV партъезду	45
4. Тэмпы якаснага росту прамысловасьці ў варыянтах пяцігодкі	51
5. Варыянты сельска-гаспадарчай пяцігодкі	54
6. Варыянты транспартнай пяцігодкі	59
Заклучэньне	62

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА Сэктар кнігараспаўсюджвання

Масава-палітычная літаратура

Капіталістычнае акружэньне СССР і змаганьне працоўных усяго сьвету. Цана 35 к.

Сталін. Аб Леніне. Цана 7 кап.

Ївес-Цвайс. Эканамічны байкот СССР. Цана 15 кап.

Бахдзяроў і Разумоўскі. Культурна-бытавыя таварыствы. Цана 15 кап.

Максім Горкі і Ромэн Ролан выкрываюць інтэрвэнтаў. Цана 10 кап.

М. Маскалёў. Барацьба партыі з „лева-бальшавікамі“ ў гады сусьветнай вайны. Цана 20 кап.

Паморцаў. Будні падпольшчыка. Цана 15 кап.

П. Броўка. Цэхавыя будні. Цана 60 кап.

Г. Мінскі. Соцыял-фашысты пры ўладзе. Цана 90 кап.

А. Эсэн. Як складалася праграма ЎсеКП(б). Цана 33 кап.

Узброімся ленінізмам. Цана 30 кап.

Г. Натансон. Работнік прылаўку першы парадчык спажыву. Цана 15 кап.

А. Зюзькоў. Крыравы шлях беларускай нацдэмакратыі. Цана 35 кап.

А. Альшэўскі. Інтэрвэнцыянісцкі твар беларускага нацыянал-фашызму. Цана 1 кап.

Д. Боген. Заходняя Беларусь пад крывавым бізуном польскіх окупантаў. Цана 3 кап.

М. Жданаў. Як жыве рабочая моладзь у Кітаі. Цана 25 кап.

Вісьлінскі. Польшча. Цана 15 кап.

Т. Данішэўскі. Жыцьцё і барацьба польскага пралетарыату. Цана 10 кап.

Эрнст Тэльман. Задачы КПГ пасля выбарчай перамогі. Цана 22 кап.

**КНІГІ ПРАДАЮЦА ВА ЎСІХ КНІГАРНЯХ БЕЛДЗЯРЖ-
ВЫДАВЕЦТВА, СПАЖЫЎКООПЭРАЦЫІ І САЮЗДРУКУ**

ЦАНА 40 кап.

1604

00000002737749

Вс. книги
2014

